

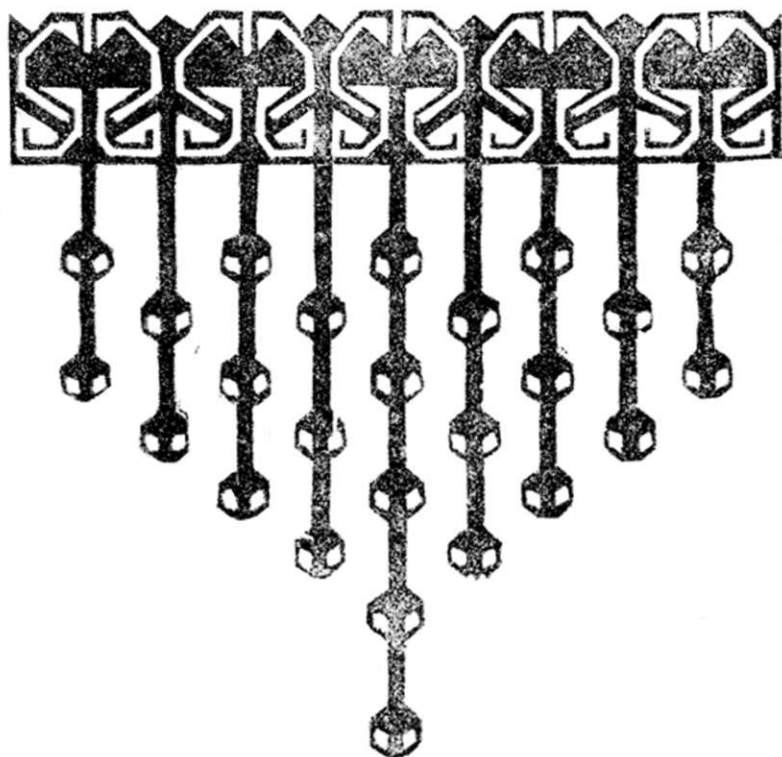
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Vsebina decembrskega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Romanca</i>	625
2. Rado Murnik: <i>Hči grofa Blagaja</i> . Roman. (Dalje v prihodnjem letniku.)	626
3. Milan Pugelj: <i>Jetnik</i> . (Konec.)	634
4. Vilko Mazi: <i>Via doloris</i>	641
5. Ant. Aškerc: <i>Atila v Emoni</i> . VII.	643
6. Jos. Premk: <i>Tobijeve noči</i> . (Konec.)	650
7. Andrej Labud: <i>Geslo?</i>	663
8. Dr. Ivan Lah: <i>Satô</i>	664
9. Književna poročila.	
A. Debeljak: <i>Razne povesti</i> . — A. Debeljak: <i>Slovenske večernice</i> . —	
Dr. V. Z.: <i>F. S. Finžgarjevi zbrani spisi</i> . — J. Wester: <i>Andrej Rapè,</i>	
<i>Mladini</i> . Joso Jurkovič: <i>Henrik Sienkiewicz, Skozi pustinje in</i>	
<i>puščavo</i> . Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda. P. Novak:	
<i>Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček</i> . — Dr. R. Molè:	
<i>Dr. Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književnosti</i> . — <i>Književne</i>	
<i>novosti</i>	673
10. Slovstveni zapiski.	
F. H.: † <i>Profesor Josip Celestina</i> . Dr. J. Š.: † <i>Fran Orožen</i> .	
W.: <i>Turkova prisega</i> . — Aškercu <i>„Zlatorog“</i>	677

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,
 četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.
 ===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Štebinger.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fran Albrecht:

Romanca.

Tihe ure so prišle
iz dežele blažene
v mojo dušo gostovat. —

In spravljčim si, berač,
sredi cerkev in palač
svoj bojarski grad.

In pričaram si, bedak,
toplo kajbico v somrak, —
zunaj pa je mraz . . .

V kajbico jaz, samotar,
spesnim si zaljubljen par:
to sva ti in jaz . . .

Ti in jaz — kaj nama mar
zunaj zima in vihar!
Postelj je pripravljena.

Postelj je široka vsa,
kajbica je pisana
kot ljubezen najina . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

27.

Hladnega majnikovega jutra leta 1472. je stal na lesenem mostovžu ljubljanskega Starega gradu ali meščanskega bastijona nad Svetega Florijana ulico štiridesetleten mož preširokih ram in prekratkih nog, veseli pa hrabri vitez Ahac Doljanski.

Tukaj, na južnoizhodnem delu grajskega hriba, nasproti velike grajske trdnjave, so ljubljanski meščanje zgradili malo trdnjavo na razvalinah rimskega zidovja. Na utrdbe so postavili mestno zastavo, topove in svoje stražnike, ki naj bi naznanili ogenj ali sovražnika.

Le malo je premenilo gospoda viteza Ahaca minulih deset let. Odebebel je še nekoliko bolj navzlic hudim viharnim časom. Pač so mu že precej osiveli dolgi lasje, pristrženi le nad obokanim čelom; močni črni brki pa so mu štrleli v stari krasoti kakor dvoje osti vodoravno preko napetih lic na desno gori proti Šmarni gori, na levo doli proti Krimu. V svežem jutranjem pišu mu je nihalo izpreminjasto pavje pero nad rjavim baretom, ob mečevem ročaju pa rdečesvilnata, zlato pretkana petlja, ki jo je bila navezla nepozabna ljubica Fiametta sama in jo dolgo nosila na srcu ali pa tudi na levem rokavu. Ob pasu je visela gospodu poleg bodala usnjata torbica, pretaknjena s kratkim nožem, na prsih pa ogromna čutara.

Vitez Ahac je bival že precej dolgo v Ljubljani. Ko je bila uvidela grofinja Mila Blagajeva, da je vse iskanje in poizvedovanje po ugrabljeni komtesi brezuspešno, ji je omrznel grad, koder jo je spominjal vsak kotiček nesrečne hčerke Alijane. Grof Majnard je odvedel soprogo v razcvitajočo se Ljubljano; ondi je bilo kolikortoliko razvedrila in zabave. Ali tudi tukaj neutolažna mati ni našla miru. Preselila sta se na hrvaško posestvo; na gradu pri Kolpi pa je poleg starega grofa Felicijana ostal in vladal vitez Ahac. Dokler je bilo kaj boljšega vina v grajski kleti, se po cele tedne kar ni ganil z doma; kadar je pa pošlo, je pa kar po cele tedne veseljačil pri sosedih in znancih med Kolpo in Savo.

Letos ga je poslal grof Majnard v Ljubljano, naj nadzira poprave njegove hiše v Gosposki ulici. Gospod vitez je kaj rad odjahal

s svojim oprodo s kmetov v stolno mesto. Tukaj je živel venomer v skok. Našel je mnogo starih prijateljev in si pridobil novih znancev, ne le med ošabnimi plemenitaši, ampak tudi med ponosnimi meščani, zakaj njegov nekočljivi veliki duh se ni brigal za prismojene predsodke, vsled katerih je zeval velikanski prepad med sloji. Italijanskim zidarjem v Blagajevi hiši ni prodajal nobene sitnosti — rajši je nadzoroval ljubljanske gostilnice. Ker jih je bilo vse polno in ker je bil nadzornik jako vesten, je imel vedno dokaj posla do pozne noči. Kadar je zaklenkal na Gradu mali zvon in gnal vinske bratce že ob devetih iz krčem, je vitez Ahac vedno še moško sedel za mizo in prijazno prigovarjal gostilničarju, naj nikar še ne lazi v dolgočasno posteljo. Vkratkem si je pridobil ponosni in častni priimek: ponočni kralj. Hiša grofa Blagaja je bila že zdavnaj popravljena, toda Majnardov svak še vedno ni maral domov, in to iz dveh tehtnih razlogov: prvič še ni pregledal vseh ljubljanskih gostilnic tako natanko, kakor se mu je zdelo potreba; drugič pa se ni hotel lahkomiiselno nastavljati Turkom, ki so pridrevili kmalu za njim na Kranjsko.

Zamišljen je gledal doli na ljubljansko mestece. Drevje in grmovje na Gradu so bili večinoma posekali, nekaj zato, da bi laglje ugledali bližajočega se sovražnika, nekaj pa zato, da bi laglje streljali nanj. Ta les in pa les iz cesarskih host so porabili pri utrdbah in mostovih pred mestnimi vrati. Grad je bil skoraj gol; ptice pevke so se preselile na Golovec.

Vitez Ahac je videl pod sabo malone vso Ljubljano: Stari trg in Novi trg. Med Ljubljanico in Gradom so se stiskale večinoma lesene hiše in hišice Starega trga, krite z deskami ali slamo; onostran reke, med njenim levim bregom in razvalinami Emone na Gradišču, tam je bil Novi trg, tam so stale večje zidane hiše kranjskih kavalirjev. Od Starega gradu je držal najstarejši mestni zid naravnost po hribu doli do Karlovških ali Pisanih vrat ob koncu ulice svetega Florijana in odondod po Prulah do Ljubljanice nasproti izliva Gradaščice. Drugega zidu, od grajskega poslopja do mostu pri Tranči, Ahac ni mogel videti. Tudi Novi trg je bil obzidan. Mestece je bilo podobno velikemu gradu.

Od raznih strani je slišal udare in klice delavcev, ki so popravljali zidove, hiše in mostove pred mestnimi vrati. Sredi Starega trga, nad rotovžem, se je nemirno izpreletavala jata golobov in tožno je pozvanjalo iznad cerkvice svetega Fridolina ob začetku onostranskega mestnega zidu na Bregu. Po Ljubljanskem barju in

Mestnem logu se je pasla tuintam megla; iz nje so kakor iz sivega jezera moleli jagnedi, vrbe, jelše, hrasti. Ponekod je blestela močvirna voda, se lesketalo koleno Ljubljanice v solnčnem svitu; po vodi je plavalo mnogo čolnov in plavi. Nad Krimom so pluli beli oblaki počasi proti zapadu.

Vitez Ahac je slišal korake na mostovžu. Prihajal je meščan, oborožen z mečem in težko trorežno sulico, spodaj okovano z železom; na glavi se mu je svetila lepo osnažena čelada, na prsih pa jeklen oklep. Bil je manjši od Ahaca, pa prav tak trebušnjak. Držal se je pa mož precej kislo; videlo se mu je, da nič kaj rad ne opravlja sitne in dolgočasne službe stražarske.

„Kako pa kaj, bratec Ljubljančan?“ ga je prijazno ogovoril vitez Ahac. „Saj menda ne bo Turka sem pred Ljubljano, kaj pravite?“

Meščanu stražniku se je okrogli obraz še vedno nejevoljno mrdal kljubu lepemu nagovoru.

„Nikar me no ne glejte tako presneto pisano, prijatelj v Kristusu!“ je nadaljeval veseli vitez Ahac in se mirno zlagal: „Komaj sem zvedel, da sili divji Turek v dežel, pa sem prihitel v mesto, da kot krščanski vitez pomagam Ljubljančanom zoper nevernega in zarobljenega sovražnika!“

„Potlej ste pač bela vrana!“ je godrnjal meščan. „Gospoda plemenitaši se hudo brigajo za nas meščane!“

„Imeniten ipavec,“ je dejal vitez Ahac in mu ponudil čutaro. „Iz gostilnice pri Veselem medvedu tamle doli.“

Stražniku se je ojasnil obraz. Pil je, se globoko oddahnil in rekel: „Ne vem, čemu se klatim jaz, miroljuben medicar, tukaj gori ponoči in zarana, ko je megla! Kaj naj pa vidim, če je megla? Pa naj zapalijo okoli Vrhnike in na Krimu devetindevetdeset grmad — kako naj jih vidim, če je pa megla, megla, taka megla!“

„Peklenska megla res!“ je pritrdil vitez.

„Hudičeva. Čarovnice in pa njih črni ljubčki varijo v svojem kotlu nevihte in kuhajo točo. Mi smo pa v nevarnosti, ljubi moj gospod!“

Okrepčal se je tudi vitez Ahac.

„Vsak dan pričakujemo Turka, ki bi rad prelival našo nedolžno kri, tolovaj. Toda, če pride ponoči ali zjutraj, ga ne bomo videli prej, pravim, nego ga bomo imeli čisto pred nosom, pred Pisanimi vrati ali pa v šenklavškem predmestju.“

„Saj tudi streljajo pri grmadah.“

„Streljajo. Prav. Kurijs in streljajo na holmih in hribih od kranjske meje doli noter gori do koroške. Toda — kaj pa, če preslišimo strel? In če ga slišim, ali morem vohati, kje je počilo, ali pri Sveti Magdalenii ali na Ahacijevi gori ali na Ljubljanskem vrhu? Pasja služba taka!“

„Pasja, pasja.“

„In vrhutega jih dobim najmanj dvanajst gorkih, če se zmotim in zaspim ali pa če sprožim top po nepotrebnem.“

„Obžalujem vas, prijatelj! Hm, hm: megla — dolgčas — potlej pa še dvanajst gorkot! Hm. Sicer pa — tale Grad stoji jako ugodno, na križišču treh cesta.“

„Pa je vse preslabo zavarovan! Vidite, gospod, od tukaj do grajske trdnjave bi moral biti na robu ravninice vrhu hriba močan zid in proti izhodu globok jarek. Kaj pa, če prihrume Turki okoli Gradu mimo vasi, mimo Poljan sem gori?“

„To bi bilo za nas narobe,“ je kimal vitez Ahac.

„No, tamle je par topov. Še lani smo dobili dvesto centov bakra in deset centov kositarja, da so vlili nove „kače“. Njih se Turek neznansko boji; kadar sliši pok, kar sede na svoje široke hlače, če ni ravno na konju!“

„Pa je vendar čudno: Turki so že od meseca marca na Kranjskem, pa le živa duša ne ve prav, kod se potikajo. V nedeljo pred Marijinim oznanjenjem so sežgali cerkev v Cerknici —“

„Morda jih je gnal vrag skozi Hrušico in Ipavo na Laško, na Furlansko ali pa v Istro. Tukaj plenijo le male čete... Vsak čas pribeži nekaj kmetov...“

Prišel je stražnikov tovariš in jela sta kartati. Vitez Ahac se je poslovil in odšel. Ob vsakem koraku je pokal njega luskinasti oklep, ko je stopal debeli mož proti grmadi.

Vrhu grajskega hriba so bili nagrmadili več jako velikih kupov drv in jih polili s smolo. Zraven je stalo par močnih nabitih možnarjev, dalje gori pa nekaj dolgocevnih „kač“; poleg njih so ležale kamenite in železne krogle.

Na severoizhodnem robu Gradu so popravljali grajski vojaki okope od kamena, prsti in hlodov ter postavljali velike vreče, napolnjene s peskom. Kmetje iz okolice so donášali kamenja iz mestnega kamenoloma na severozapadni strani Gradu. Oblečeni so bili v trde dolge suknje, opasane z debelim motvozom; na glavi so nosili polhovke. Pomagati sta morala tudi dva ujeta Turka, ki sta vlačila na nogah težke verige.

Na mali ravni pred grajskim poslopjem je videl vitez Ahac kmečke družine, ki so bile pribežale pred Turki v varno mesto. Nekateri so razpeli platnene rjuhe med vejami, ki jim je bila prizanesla sekira; drugi so bivali kar pod milim nebom. Malo je bilo med njimi mož in mladeničev, zakaj krepkejše roke so morale pomagati vse spodaj ob utrjevanju mestnega ozidja. Otroci so pasli konje, osle, goved in drobnico. Borno oblečeni starci in bolniki so ležali na slami; odevali so jih preprosti plašči, sukneni kosi z luknjo za glavo. Dekleta in žene so molzle kože in krave ter kurile pod kotli. Vitezu Ahacu se je zdelo, da gleda ciganski tabor.

Ob poti je sedela objokana stara ženica, in ne da bi jo bil ogovoril, mu je jela tožiti:

„Oh, žlahtni gospod, kaj bo, kaj bo! Kar vidite tukaj družin, vsaka žaluje po sorodniku, ki je ali ubit ali pa v železnih verigah na Turškem. Lani so planili strašni Turki v našo ubogo vas, potegnili izpred oltarja mašnika in ga sežgali živega. Na drobne kose so posekali vse stare ljudi in vse otroke in vse bolne žene, skratkoma vsakega, ki ni mogel začasa pobegniti ali se skriti. Oplenili so nam hiše, jih zapalili in razrušili. Gospoda se skrivate v svojih močnih gradovih, kmeta pa prepuščate strašni smrti. In kadar ni Turka, nas pa vi odirate pri desetini, pri tlaki in povsod!“

„Mati, jaz že ne!“

„Ne zamerite mi, žlahtni gospod! Prosim vas, povejte vsaj drugim, kako strašno nam je hudo! Čisto smo že obupani zavoljo večnih napadov. Davke plačujemo zaradi Turkov in vi nam vendar ne odpodite neusmiljenih tolovajev. Kmalu ne bomo mogli več plačevati urbarski davek. Ali se ne čudite, da se nismo že pridružili Turkom ali se preselili na Laško ali na Ogrsko ali kamorkoli?“

Viteza Ahaca so pekle te besede. Smilila se mu je uboga starka, smilili so se mu kmečki ubežniki, zlasti sestradani otroci pa bolniki.

„Ali kaj bi?“ je dejal in skomizgnil z ramami. „Je že taka na svetu. Potrpajte, mati! Bo že bolje!“

Segel je v torbico in dal ženici nekaj reparjev. Od grajske trdnjave je slišal vreščanje žag in ropotanje kladiv. Italijanski in domači rokodelci so popravljali leseni obzidni hodnik, pribijali kovinaste ploče na nadzidke in zazidavali luknje v starem zidovju, zgrajenem in utrjenem že po frankovskih mejnih grofi in koroških vojvodih.

Pod južnim stolpom se je ob poveljih hripavega voditelja vadilo nekaj arkbizirjev z nerodnimi težkimi pušami. Nabijali so

arkbize z osemlotnimi krogli, previdno in preudarno zasajali dvo-zobne vilice v tla, naslanjali ogromno cev na to podlago, merili na kupe lesa, na topove in možnarje, ogledovali prašnico zgoraj in zapalnico spodaj v petelinu, postavljali ozko kopito na zemljo, kresali z jeklom iskre iz kresalnika in jih lovili na zapalnico.

„Škoda časa!“ si je mislil vitez Ahac. „Puša tehta gotovo svojih šestdeset funtov in krogla bi predrila najdebelejšega konja, ako bi bil blizu in dobro privezan. Ali preden možak sproži, kje bi bil že Turek na svoji nagli živalci! O sancta simplicitas!“

Počasi je mahal po precej strmi poti med plotovi in vrtovi z Gradu. Preden je prišel v Svetega Florijana ulico, je moral mimo velikih kupov kamenja in mimo mestne shrambe za seno. Prostor je bil malone ves zastavljen s polnimi vozovi in tovarno živino seljakov.

Prijetno je dehtelo sveže seno, ali kmalu so zaudarjale vitezu v nos manj blage dišave. Zatohel in izprijen je bil zrak v ozkih mračnih ulicah preobljudenega tesnega mesta. Večinoma lesene hiše so bile s svojo ožjo stranjo, s svojimi tremi malimi okni vsakega nadstropja obrnjene proti ulici. Stanovalo je v njih po troje rodovin, ponekod pa tudi po petero in šestero. Le malokatera okna so imela pravo steklo; ponajveč so bila zaprta z oljnatim papirjem, z mrenami, s pergamenom. Zidovi so bili okrašeni s preperelimi slikami svet-nikov in z oprášenimi kamenitimi kipi v dolbinah. Na slamnatih ali lesenih strehah so čepeli veliki lončeni gumbi.

Ulice so bile vse jako nesnažne. Povsodi je bilo kar na de-belo prahu, čepinj, kamenja, cunj in kuhinjskih odpadkov. Vrle gospodinje so metale smeti in izlivale pomije kar pred hišami v luže in jame, ker nesnage niso marale gledati na dvorišču; do Ljubljane in mestnih jarkov je bilo marsikomu predaleč. Vendar pa modri mestni očetje z veleuglednim mestnim sodnikom na čelu niso popolnoma pozabili čistote. Po njih odredbi je trge in ulice pometala zadruga sodarjev, pa še celo dvakrat — na leto: na Veliki petek in pred svetim Rešnjim Telesom, preden je šla po mestu procesija; včasih pa je morala sukati metlo na trgu tudi kakšna lepa grešnica za sramotno kazen svoje nezvestobe.

Ljubljana je bila že takrat cvetoče trgovsko mesto. Turški handžar je sicer poslednja tri leta zaprl vse trgovske ceste na Hrvaško in Beneško do morja. Navzlic temu je srečaval vitez Ahac po mestu vse živo ljudi.

Skozi Karlovška ali Pisana vrata so prihajali za varne zidove in stolpe okoličani z ženami in otroki, s tovarnimi konji in osli, s

koši in košarami, s culami in bisagami, jež in peš. Nekateri so bili oboroženi s kosami in sekirami, drugi so nosili lopate in razno orodje, da bi pomagali pri mestnih utrdbah.

Staro in mlado, trgovci in rokodelci so jih prišli gledat pred prodajalnice in delavnice; ob oknih in na pragih pa je bilo vse polno radovednih visoko opasnih Ljubljancank. Vitez Ahac je z neopisnim veseljem videl marsikateri blede obraz in mu naméznil iskreno prijazno.

„Kje so Turki?“ je zavpil golorok mečar kmetom.

„Kje so Turki?“ je kričala množica meščanov.

„Na Notranjskem,“ so odgovarjali seljaki.

„Lejte jih no,“ se je rogal mečar. „Ti romarji imajo že turško mrzlico, haha!“

Množica se je grohotala.

„Boste že videli!“ so jih resno zavračali kmetje.

Vitez Ahac se je počasi rinil dalje proti Pisanim vratom. Kmalu za beguni so prihajali bradati srepogledi oklopniki po dva in dva, vsi v opraseni železni obleki, kjer je bil viden nekateri vtis sovražnega orožja. Iznad čelad so jim mahali veliki rdeči šopi. Oboroženi so bili neenako s palaši, ščiti in samostreli, pripetimi za kljuke ob pasovih; ob ramah so jim poskakovale dolge sulice, privezane z jermeni k životu. Pred njimi je jezdil kapetan v ozkem sivem plašču, razparanem do bokov; okoli vratu se mu je svetila zlata verižica s slonokosteno piščaljo, v desnici pa je držal kratko črno palico. Poleg njega je jahal mlad praporščak z rdečesvilenim praporom, za njima trobarji in piskachi. Konjska kopita so razkopavala kupe smeti in gost prah se je dvigal visoko proti oknom in streham. Četa se je vračala od razgledovanja.

Meščanje so ljubili nasilne vojake najemnike in njih požrešne žene in ljubice le platonsko, iz daljave. Ali sedaj, ob preteči nevarnosti, jih niso gledali nikakor neprijazno. Preleteče, oglušljivo so donele dolge trobente in piskale piščali po ozki ulici; jezdec so se držali moško in slavaljubno; nekateri mlajši, radonavdušeni meščanje so metali čepice kvišku in kričali na vso sapo: „Vivat cesar Friderik!“ Otroci pa, vedno nagajivi kajoni, so na grde načine oponašali ne posebno blagglasno godbo prenapetih piskunov.

Vitez Ahac je došel pred široka in močna Pisana vrata, podobna majhni trdnjavi, vdelani v mestni zid, ki je držal od prastarih utrd z Grada čez ožji konec Svetega Florijana ulice ob južnem delu Ljubljane proti vodi. Ta vrata so bila najstarejša in najgrša;

na vrhu je plapolala mestna zastava. Ob vhodu je stal oddelek mestne straže in pa vratar, star in jako siten dedec. Pobiral je mostovinski vinar od vsakega tovara in deval denar v pušico, pribito na zidu. Iz malega okna prvega nadstropja je gledala izza cvetlic bledolica hčerka vratarjeva, ki je bila vitezu Ahacu vse bolj povšeči nego njen pusti oča. Zunaj mesta je bil ob zidovju globok in širok jarek z lesenim mostom.

Vitez Doljanski je krenil okoli ogla na desno v umazano in vlažno Pasjo ulico, ki je vodila tik za mestnim zidom proti Žabji ulici in reki. V Pasji ulici so imeli marljivi vrvarji ali vožarji svoje delavnice in shrambe, ponoči pa se je klatila tod okoli najhujša svojat in sodrga obojega spola. Marsikoga so tukaj ubili in oropali ali pa vsaj dobro pretepli. Sedaj pa je ondukaj mrgolelo delavcev, ki so popravljali mestni zid, poškodovan še za obleganja po četah grofa Ulrika Celjskega in cesarjevega brata Albrehta. Drugi so utrjali hiše in obijali vrata z debelimi železnimi žebli in pločami, zopet drugi zazidovali vnanja okna, valili sode, polne vode in polagali mokre kože na strehe, da bi mogli Turki tem manj opraviti s svojimi gorečimi puščicami in plamenicami. Ljubljancani so bili odlašali težavno in drago delo, dokler so le mogli. Zdaj pa so delali tem marljiveje, da bi odvrnili vsaj najhujšo nevarnost. Kamorkoli je pogledal vitez Ahac, povsodi se je gibalo sto in sto urnih rok.

Od zunaj je slišal škripot lopat, s katerimi so poglobljali kmetje mestni jarek. Zavil je v Žabjo ulico; odondod je korakal po Hrenovi in Svetega Florijana ulici pa po tesnih uličicah okoli svetega Jakoba cerkvice. Tukaj, blizu najstarejše mestne cerkve, je bilo mirneje. Kure so razgrebale smeti in otroci so se igrali z lesenimi vrtalkami in usnjatimi žogami. Kar je zaslišal bobnanje. Mestni sodni sluga je strahovito tolkel po telečji koži in potem skupaj leteči množici oznanjal slavnega magistrata ukaz, da morajo biti vse gostilnice in vsa štiri mestna vrata, Pisana, Gorenja, Vicedomska in Nemška, odslej do preklica zaprta že ob sedmih zvečer. Nato je šel s svojim visokim bobnom bobnat in oznanjat dalje po mestu.

„Stvar prihaja vendarle resna,“ je umoval vitez Ahac sam pri sebi. „Presneta reč! Treba bo malo k Veselemu medvedu, da se okrepčamo in hrabreje sprejmemo divjega Turka!“

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Milan Pugelj:

Jetnik.

VII.

Nedeljsko dopoldne, ko se je vrnil Kolar z izprehoda in čital za svojo pisalno mizo, so se bližali zunaj po hodniku rožljajoči vojaški koraki. Nekdo je brisal noge pred pragom in potrkal na vrata. Vstopil je stotnik Matuž, salutiral, udaril vojaško s petami, da so ostro zazvenele ostroge, se trdo pregibal in na vabilo sedel za mizo.

„Kaj lepega mi vas prinaša?“ je vprašal Kolar in sedel še sam.

„Lepega!“ je ponovil stotnik, vtaknil svetlo in dolgo sabljo med noge, oprl nanjo belo-orokovičene roke, jih malo ogledal in dodal. „No, ne bi mogel ravno reči, da me, kakor ste se izvolili izraziti, prinaša k vam nekaj lepega. Prej bi bil tako svoboden, da bi trdil ravno obratno. Ni ravno prijetna stvar, ki me je privedla sem, vendar ravno na takih krajih se lahko izkažejo junaki junake.“

Kolar je postal bled, in ko se je oglasil, se mu je zaletela sapa. „Da čujemo, izvolite — hm —“

„Po mojem izrecnem prizadevanju je prišel za mano moj stari sluga, prostak Ivica. Golijat po postavi ali pasje zvest. Menda ste ga opazili v mojem stanovanju, nemara zadnjič, ko me ni bilo doma in ste se blagovolili odzvati povabilu moje žene . . .“

„Jaz . . . oprostite, gospod, ne razumem —“

„Sedite, prosim vas! Kdo se bo zdaj razburjal? Zato pride še pravi čas! No, kakor se mi zdi, vi ga niste opazili. Po zvestobi tega svojega sluge mi je prišlo v roke pismo moje soproge, namenjeno vam. Odprl sem ga, prečital in prepisal in ga del v drugo kuverto. Naslov sem napisal sam.“

„Naslov, kakšen naslov?“ —

„Vaš naslov! Zdelo se mi je, da se ni treba pačiti in pokvarjati pisave in zadel sem pravo. Vi ste naslov, kajne, takorekoč izpregledali? Hoho. Vsebinsko sem si prepisal, imam prepis tukaj v žepu in vam ga zaradi točnosti svojega postopanja takoj prečitam. No, razgrni se . . . evo! Moj ljubi! Pomiri se, pomiri se! Ti veš in tudi bog ve, da te imam zelo rada in zato Te prosim, pozabi na vse moje slabosti in pridi jutri v sredo predpoldne ob desetih k meni. Z največjim hrepenenjem Te pričakuje Tvoja vroča Tekla.“

Kolar je bil bled, tresel se je in siknil je ostro in med zobmi: „Prosim nakratko!“

„Kar se bo dalo! Jaz sem ukazal za sredo svojemu slugi, da vestno vse pregleda in mi poroča. Čepel je od jutra do večera med dvema omarama, in ko sem mu povedal, da ni Tekle doma in da lahko vstane in mi razloži, ni mogel na noge. Udje so mu zaspali in otrpnili, lezel in kobacal je dolgo po tleh kakor žaba. Potem mi je pravil. Tista soba, kamor ste prišli, leži tako, da ji vzhaja solnce ravno pred okni. Pri zrcalu, torej nekako jugo-zapadno od srede, sta se objela prvič. Sluga pravi, da je zacvrkutnilo. Pozneje sta sedela na divanu . . .“

„Tega ne prenesem! Stvarno — kaj želite?“

„Vi torej vse priznavate?“

„To so druge stvari! Vaš sluga je lažnik! Tisto pismo — ali ste čitali Strindberga? Ali ste kaj izkusili pri ženskah? Vrag ve, kakšna finta je vse skupaj in vi prihajate nadme v paradi in z ostrogami . . .“

„Na divanu, pravi sluga, ni bilo cvrkutanju konca ne kraja. In . . .“

„Prosil sem, nehajte! To so stvari, ki jih človek doživi z žensko z užitkom, ali če jih pripoveduje mož možu, so smešne, otročje, nevredne moških ust . . .“

„Ali ste vi tisti človek, ki se je sešel z mojo ženo v sredo dopoldne v mojem stanovanju in jo tik zrcala objel . . .“

„Ne! Ženske finte . . .“

„Haha! Če bi vam rekel, da se sramujete, mislim, da ne bi rekel pravemu! Strah vas obhaja!“

„Gospod! Ne pustim se žaliti, nisem sicer vojak, ali akademik“ . . .

„Zato še najdeva priliko! Ne skakajte s sedeža, rekel sem že, da najdete za razburjenje potrebno priliko. Najprej priznajte!“

„Priznavam!“

„Kaj?“

„Da me vaša žena ljubi, da me je ljubila prej kakor vas, takrat, ko se ni pretakala po njej samo kri mlade in lepe ženske, ampak dekliški šampanjec!“

„Nezanimivo! Kar je bilo prej, kakor sem postal jaz njen mož, me ne zanima!“

„Kaj mislite, če reče ženska pred svečenikom, da vas ljubi, kaj mislite, da vas zato res ljubi! Ne, če ste takih misli, potem dovolite, da vam očitam najrahljeje naivnost . . .“

„Ona je moja žena in basta! Zakoni so zakoni! Glavno je ta trenotek to, da ste priznali!“

„Priznal!“

Nastala je pavza, a zdelo se je, da odskakujejo po sobi še vse tiste naglo in burno izrečene besede, ki so dozdej tako odločno in napeto ozvanjale, kakor bi se prožile z lokov. Okno je bilo odprto, solnce je sijalo po tleh, po preprogi in po črnem klavirju, ki se je motno svetil ob steni.

Stotnik je gladi z beloorkovičeno roko košate brke, gledal malo na slike po steni in nadaljeval mirno in odločno: „Prišel sem zato, da vam razodenem svoje namere. Še danes vas posetita dva gospoda, ki vam napovesta v mojem imenu dvoboj. Na pištole. O podrobnostih se dogovore sekundantje. Ali boste sprejeli mojo napoved?“

Kolar je zardel, skočil izza mize, stopil do okna in nazaj. „Kaj pa mislite, kaj pa boste s tem dosegli, če mene ustrelite kakor psa? Nič, gospod, nič! Ali menite, da si pridobite s tem naklonjenost svoje žene, ali celo njeno ljubezen? Ne, obratno! Rečem vam odkrito, njeno sovraštvo si boste nakopali, njeno jezo, njeno zaničevanje! V dnu duše vas bo mrzela in sovražila! In uživati ljubezen ženske, ki daje samo sebe po sili, z zaničevanjem, s studom v duši, ali more to delati, to jemati mož?“ —

„Napačno, napačno! Midva — jaz in moja žena se razumeva izborno. Ker je bilo preveč življenja v njej in obenem premalo nadzorstva okoli nje, zato si je privoščila zabavo z vami. Zdaj, vidite, imam čuvaja Ivico, ki bo pazil na kreposti žene svojega gospodarja.“

„Ali mislite, da bo videl vaš sluga njene misli? Ne, ne bo jih! In če živim in še zlasti, če poginem, bom stal pred njenimi očmi noč in dan in vedno in vedno kričal: Tvoj mož, tvoj mož me je ustrelil! In vi si ne mislite, kako kriče mrtvi, kako grozen je njihov glas, kako reže v meso in kri in kosti, vi niste zmožni, da bi si kaj enakega predstavljali! Ali šalite se z ognjem, igrate se s strupom, ki se vam zagriže v kožo in razlije po krvi! Ne jaz, vi ste tisti, ki bo plačal svoje nepremišljene korake, svojo nepremišljeno ženitev“ . . .

„Haha! Ne poznate žensk! Vi, gospod moj, ne veste niti tega, da mlade, zdrave in lepe ženske ljubijo samo enake mlade, zdrave in lepe moške, ki morajo biti — samo po sebi umevno živi, živi! Mrličev ženske ne marajo.“

„Vi vidite samo žensko telo, samo zunanost, ali v ženski je duša, fina, neskončno komplicirana duša in na to se sklicujem —“

„Mrličev ženske ne marajo! — Vi sprejmete torej mojo napoved?“

„Kaj si mislite o meni, kaj se smehljate?“

„Še trenotek! Streljanje s pištolo zahteva precej vaje. Svetujem vam, da si vzamete za to stvar nekoliko časa in da se potrudite. Pri takem streljanju ne gre toliko za dobro oko, kolikor za instinkti roke same. Desnica sama mora čutiti, kako treba držati in obrniti, če hoče krogla v cilj. Poznal sem častnike, ki so merili in merili, a nič zadeli. Drugi zopet so se zanesli na krepke, nedrhtave desnice, malo merili in zadevali izborna. Svetujem vam torej obilo vaje. In k sklepu: vi mojo ponudbo sprejmete?“

„Sprejemem!“ —

Stotnik ni izpregovoril nobene besede več. Šel je proti vratom, salutiral, udaril s petami in zacingljal z zvonečimi in svetlimi ostrogami, odprl vrata in odšel s krepkim in donečim korakom.

Kolar si je izbral sekundante, ki so uredili vse podrobnosti. Za teden dni se je odpeljal na deželo, hodil tam v samotni gozd in se vadil streljati. Zadeval je dobro in se spočetka z veliko samozavestjo veselil svojih uspehov. Pozneje je otopel, spoznal, da to vse ni zanj, da je živel v njegovi notranjosti že davno prepričanje o neumnosti dvoboja, da je bil izza mlada nasprotnik in zasmehovalec takozvanih viteških afer.

Na Teklo je mislil, kakor bi bile razmere ž njo daleč zadaj in bi se mogla sniti šele nekje na cestah daljne bodočnosti.

VIII.

Teden dni pozneje — neko soboto — se je vrnil v mesto. Prišel je v mraku, se napolnil naravnost v stanovanje in si naročil večerjo in vino domov. Pil je, a jedel ni. Vlegel se je na posteljo in skušal biti miren in brezbrizen. Odprl je lbsena in čital prizor o mladi ženi Sari, ki se skriva z otroci po sobi, spleza pod mizo, pleše in skače in ki ji pravi mož „moj lišček, moj ščinkovček“ itd. A misli so šle vse preko vrst, vse mimo črk in stavkov in čitana vsebina se je gubila nekje med knjigo in med njim kakor rahel dim ali megla, ki jo razpihuje sapa. „Moj ptiček, moj ptiček,“ kliče knjiga, a on meni, da v slučaju, če on pade v boju, umrje tudi ona, Tekla. To se pravi: duševno. Stotnik bo dvojen morilec. Dva na en

strel lahko umrjeta: on telesno, ona duševno. Za ta zadnji umor ni kazni, o njem molče paragrafi. Ali če premisliš, je duševni umor hujši kakor telesni. Nekdo ti ubije dušo, to se pravi srce, vsa čustva, vsa tista nagnjenja, ki so delala iz tebe človeka, in ti še samo ješ, piješ, delaš — popolnoma kakor žival. Vse, kar storiš, napraviš pod vplivom razmer, nekega socialnega reda, ki so ga vpeljali okoli tebe ljudje in ki te sili, da ravnaš tako in ne drugače. Višjega, več kakor živalskega ni v tebi ničesar več. Ti več ne misliš, kako bi dvignil svojega bližnjega do sreče, kako bi mu storil nekaj blagega, kako bi se žrtvoval za nekaj, kar je vzvišeno nad vsakdanjostjo, ki te obdaja. Postal si top, samsvoj, zakrknjen. Človeštvo — ne v širšem, ne v ožjem pomenu — nima več kaj pričakovati od tebe.

Za javne in znane telesne umore, ki so vidnejši in konkretnjši, so postavljeni paragrafi in ti paragrafi vsebujejo velike in težke kazni. Leta in leta je treba presedeti po vlažnih in temnih ječah, treba se je ukloniti nadzorstvu bedastih in krutih ljudi, treba se je odpovedati svoji volji in solncu. Za duševne umore, ki so abstraktni, ki jih ne moreš pokazati s prstom, zanje ni kazni. Tak umor si lahko privoščiš vsak, kdor je zanj dovolj spreten in si rad privoščiš te vrste veselje. Izbereš si žensko ali moškega, hodiš okoli po mačje, seznaniš se hinavsko z njegovo notranjostjo, in tisto, kar spoznaš za glavni pogoj njegovega notranjega življenja, tisto kako odstraniš, končaš, zastrupiš. S tem si odpravil brez kazni.

Odložil je knjigo, prekrizal roke pod glavo in strmел v strop. Če pade stotnik, pridejo na vrsto navadne homatije kot posledice takih dejanj. Glavno je: ti ostaneš živ. Čutiš, da se bliža nocoj, ko teče čas k usodnemu trenutku, konec življenja. Ako se ne pripeti nesreča, pričneš po usodnem hipu vnovič živeti. Stopiš k Tekli in ji poveš, da sta oba — ti in ona — zdaj svobodna kakor dva orla, ki režeta s svojimi širokimi krili ostri zrak nad zelenimi planinami. Kakor bi ne bilo drugih ljudi na svetu: samo ti in Tekla in svoboda in ljubezen. Druga, težka stvar bi bila huda rana. Ležiš nekje, ni misliti na to, da bi imel krog sebe tiste ljudi, ki si jih želiš, bolan in obnemogel se ubijaš z bledimi bolniškimi sanjami in ves čas te muči zavest, da te je zadela nekrivega in ponosnega nizka in pobalinska kazen maščevanja. Zdi se ti, kakor da bi te bil zasačil kdo v tujem sadovnjaku, kjer si kradel sadje. Napravil bi tisti nekdo s teboj kakor z vsakim drugim enakim fantičem. Pretepel bi te, prelomil — nemočnega in plahega, kakršen si!

Počasi se je že danilo in on še vedno ni zatisnil očesa. Pogledal je na uro, skočil naglo kvišku, odgrnil zavese in odprl okno na stežaj. Umil se je, oblekel v črno, vzel iz vaze na mizi rdeč nagel in si ga vtaknil v gumbnico na prsih. Oddaleč je zaslišal drdranje lahkega voza in peketanje konj, stopil naglo k oknu in pogledal po ulici dol in gor. Voz je zavil drugam.

Ozrl se je po postelji, po divanu, po stolih, omarah in mizi in zdelo se mu je, da leži vse v takem govorečem neredu, kakor bi se bilo kaj zgodilo s tistim, ki tu prebiva. Ako zadene postarnega uradnika kap, najdejo ljudje, ki vlomijo v stanovanje, tak nered. Mrtvo truplo leži na tleh ob postelji, usta so napol odprta, steklene oči bulijo v strop, a po postelji, po mizi, po zofi leži vse križem. Bela srajca kriči tik črnih hlač, rdeča odeja vpije zvita in zmečkana na belih rjuhah in odprte omare zijajo vate s svojo pisano robo kakor z jeziki, z zobmi in oglatimi črnimi goltanci.

Skozi okno se je zopet približal ropot voza. Kolar je pogledal in videl črno zaprto kočijo, ki je obstala pod oknom. Zgrabil je temne rokavice, silno pobledel in stekel iz sobe po stopnicah pred hišo.

V kočiji je bilo prostora še ravno za njega. Njegova dva sošolca — zdaj častnika v garniziji tistega mesta — sta se mu veselo smejala s svojimi zdravimi obrazi in zdravnik se je prijazno odmaknil in mu stisnil roko. „Tak čudež imamo s seboj,“ je rekel, „da potegne takoj kroglo ven, pa magari če bi bila tudi sredi srca. Seveda je človek pozneje še bolj zdrav kakor prej!“

„Haha!“ se je smejal desni častnik. „S temi pištolami je vrag. Kaj misliš, da nese tako, kakor meriš? Kaj pa še! Če bi meril tvoj nasprotnik v nas, ki bomo stali na strani, bi zadel — po mojih mislih — še na kak način tvoj palec ali uhelj ali rokav! Če pa meri vate, kako bo pa vrag zadel, ko nosi pištola — rekel bi — okoli vogla!“

„Tale nagel, kaj ne,“ je vprašal zdravnik, „je zanjo —, za izvoljenko. Rekli boste: ko sem v vojski stal in ploha krogelj nadme je šumela . . . haha!“

Kolar se je nasmehljaval ali drhteče in po sili. Peljali so se po poti med polji in zavili proti gozdu. Nedaleč za njimi je drdrala druga enako zaprta kočija. Obstali sta obe. Tisti, ki so se v njih pripeljali, so izstopili in se napotili v gozd.

Jasno jutro zgodnje jeseni je razsvitljevalo debela in pota in mah, ki je zelenel in se potil v iskreči rosi. Z vej so se oglašale

sinice, se jezile nad prihajajočimi in bežale nad njihovimi glavami iz vrha v vrh. Planota, ki se je nenadoma razgrnila in ki jo je poraščala praprotni in druge visoke gozdne trave, je žarela v solncu in utripala s tisočericimi kapljicami rose, ki so visele z dolgih in upognjenih bilk, s širokih in razrezljanih listov že nekoliko orumenele praprotni in z igel nizkega in črnkastega brinja.

Sedem ljudi se je tu ustavilo. Dva častnika sta premerila prostor in zapičila svoji sablji v razdalji tridesetih korakov. Goli klini so se lesketali v žarkih ali ta blesk je bil hladen in oster in Kolar se je pred njim stresel. Obrnil se je stran in videl zadaj za prijaznim zdravnikom, ki je čepel na tleh pri odprtem kovčegu in pripravljaval obveze, stotnika Matuža. Stal je trdno kakor kip in ves čas molčal. Prej je bil zrak svež in čist in prepojen s soki smrek in borov, zdaj pa je zadišalo naenkrat pa kloroformu.

Najmlajši častnik je čital protokol, kjer je stalo med drugim, da je „prizadeta čast stotnika kot soproga, in tudi sicer.“ Ta „in tudi sicer“ se je čul tako otročje, da je zdravnik pogledal Kolarja in se nasmehnil. Kolarju je delo to dobro. Zravnaval se je, vest se mu je olajšala in pogum se je dvignil. Ob koncu čitanja je dodal častnik: „Predlagam in prosim, da bi se gospoda nasprotnika pobotala. Zdaj je še čas za to.“

„Kako nerodno!“ je vzdihnil zdravnik in si prižigal cigareto. Kolar je pogledal na stotnika, ki se ni ganil.

Častniki so odprli dva zabojevka in povabili nasprotnika, da sta izbrala orožje. Kolar je vzel eno izmed dveh stotnikovih pištol in stotnik eno iz Kolarjevega zabojevka. Opremili so orožje z naboji in pri tem je zazvenel parkrat neprijeten, jeklen udarec, ki je izzval oster in kratek jek. Kolar je stopal oborožen k sablji na levi, stotnik mu je že stal nasproti. Nekaj naglega in ostrega se je razlilo okrog. Domenjeno je bilo, da se meri tri sekunde. Od strani, kjer stojе častniki in zdravnik, so se čuli neumljivi glasovi. Kolarju se zdi, da stoji stotnik v megli kakor že patiniran bronast kip. Dalje se mu zdi, dasi ne vidi dobro, da se zdravnik še vedno smehlja.

„Pozor!“ kriči nekdo in šteje rezko, kakor bi rekel: „En, dva ...“

Kolar dvigne pištolo, meri, a mu nenadoma pade v misli in pričenja izgovarjati: „Saj nismo ...“ Pištolo dvigne v stran, kjer ne stoji nihče, tja, med visoka borova debela in čaka bled in drhteč.

„... tri ...“

„... saj nismo ... živali ...“

Obe pištoli sta že počili. Kolar ima na čelu temen madež, glava mu leze na prsi, roki mu visita ob životu, zgrudi se in se polagoma zvrne z životom na desno med rosno praproto in visoko gozdno travo. Zdravnik prihiti, se skloni k njemu, a kmalu vstane in reče hladno, skoro osorno in proti stotniku obrnjen, kakor bi govoril samo njemu: „Konstatiram smrt!“

Duh po kloroformu in smodniku se čudno meša s svežim in sočnim gozdnim vonjem.

Vilko Mazi:

Via doloris.

Zaneslo me je danes čisto nehote na tisto pot, ki si me že tolikokrat spomnila nanjo. Ena sama ura izza davnih let se je tako krčevito oprijela moje in tvoje duše: Pepina, tista ura, ko so šuštele najine stopinje po „Poti bolesti“ ... Mrzel piš je takrat sipal vele liste osamelih lip na hladne valove reke, polzeče pod pajčolani meglic, drhtečih v beli mesečini. Hlad je bil vse-naokoli, hlad zimskega večera, ali meni je bilo, da bi bil zavriskal; zakaj kamorkoli sem pogledal po svoji duši, vsepovsod je dehtela vesna in moje besede so bile pesmi ...

Aj, pomlad v zimi! Prešel je bil naju človek, varno udelan v debelo kučmo, sključen v toplem kožuhu, roke do komolcev zakopane v globokih žepih. Še zdaj ga slišim, kako so mu šklepetale ustnice od mraza, še zdaj ga vidim, kako mu je samo premrli nosek dosegala mesečina. Zanj je bila tisti večer zima, morda tako rezka zima, da se je še danes z zono spominja; mene je božala pomlad, tako razkošna pomlad, da je ne pomnim take!

Pa kako bi ne bila pomlad, če hodi po srcu ljubezen? Če hodi s prožnimi koraki, z belimi rokami sipajoča tulipane in narcise, demante in safire, na rubinastih ustnih nasmeh in pesem in blagoslov, kako bi ne bila pomlad? — Solnce vrh azurne kupole, krotko plahutanje peroti skozi gozd, uspavan v šepetajočo bajko, sanje nad zelenim poljem, zatopljenim v udano molitev: kako bi ne bila pomlad v zimi! ...

Via doloris! Koliko potov sem preromal kdaj v življenju, nobena me še ni blagoslovila s toliko srečo, in z nobene še ni pljusnilo v mojo dušo toliko gorja. Ko sem danes doblodil nate, kje je bil tisti človek, ki je pred davnimi leti nosil tod detinske sanje v svojem srcu, ljubezen in blagoslov! Šel je bogve kam in bogve kje je ostal; ni se še vrnil in usojeno mu je, da se ne povrne več nikoli. — —

Danes je šetala pomlad po tvojih lipah, Via doloris. In kamor je stopila bela nožica, vzklikl je zelen list, in kamor se le dotaknil zlati plašč, povsod je zadehtel opojen cvet. Prihajali so ljudje in so blagrovali solnce vrh azurne kupole in krotko plahutanje peroti skoz gozd, uspavan v šepetajočo bajko in sanje nad zelenim poljem, zatopljenim v udano molitev. Govorili so o pomladi, in kako bi ne bilo pomladi, če hodi po srcu ljubezen, če hodi s prožnimi koraki, z belimi rokami sipajoča tulipane in narcise, demante in safire, na rubinastih ustnih nasmeh in pesem in blagoslov! — —

Pa kako bi ne bila zima v pomladi, če hodi po srcu bol? Če hodi s težkimi stopinjami, z velimi pogledi spuščajoča hlad in grozo, na bledih licih smrt in sodbo in pogubljenje, kako bi ne bila zima? — Trudne kope oblakov, jaden vzdih skoz gozd, ugreznjen v zamolklo tožbo, solze nad zapuščenim poljem, tavajočim v neskončni žalosti: kako bi ne bila zima v pomladi . . .

Tako je cvela nekoč roža nad razvalino, tako je legla nekoč slana na tulipane in narcise. — —

Via doloris! Kaj je bilo treba, da sem zablodil danes nate, da sem se spomnil davne blaženosti in sedanje groze! — Tisti večer sva šla s Pepino, noseča v dušah blagoslov. Šla sva brez besed, tako lepo mlada, tako lepo srečna . . .

Kje sta že danes najini poti! Tako daleč sta se že ločili, da se še jedva spoznava. Ne spominjam se, da bi me bilo oblagodarilo nebo od tistega večera vsaj z eno pokojno minuto. In nad njo se je dopolnila enaka sodba. Mlada lica nosijo pečat pogubljenja, aj, zima v pomladi! — —

Oddaljili sta se najini poti, komaj da se še dosežajo pogledi. Proti horizontu hladne pozabnosti greva in najine stopinje se ne strnejo več nikoli. Naj bo! — —

Bog s tabo, s tvojim blagoslovom in prokletstvom, Via doloris! — —

Anton Aškerc:

Atila v Emoni.

(L. 452.)

Romanca.

VII.

Gorjé, če močni se podrl je jez!
Hrumi, buči besneča reka črez,
karkoli drzno se ji v bran postavi,
podere voda in s seboj odplavi,
vse dalje, dalje dere svojo pot
in vsak odpor ji je ko šibek prot.
Skoz jez gre voda vse uničujoča
in zmagujoča in naraščajoča . . .

Skoz vrata dere Hun, ko se zdani,
hrumi, besni divjak od vseh strani.
Že rušijo se, padajo zidovi,
sovražnikov pa črez dero valovi . . .
Obupen boj razsaja krog in krog,
bori se sulica in meč in lok,
in kamor se obrneš, kdo umira,
iz smrtnih ran rdeča kri izvira.
Naščuval Atila je mar zveri?
Po mestu Hun ubija in mori.
In više dviga solnce se žareče,
zre na ljudi pod sabo se moreče,
pomlad pa cvete, poje krog in krog
in brez oblaka je neba obok . . .

Charpóphorus preklinja in vzdihuje,
ko ranjence na trgu obvezuje
pred Mithrovim svetiščem . . . Ej, zaman,
kirurgus, vseh pač ne obvežeš ran,
saj jim jih ne izceliš, ne ozdraviš!
Trud brezuspešen, saj nič ne opraviš,
in ranjencev povsod čedalje več!
Vse žrtve vaše: sulica in meč
in lok, ki meče bliskovite strele . . .

Kaj sence smrtne so jih že objele
Emončanov pogumnih! . . . Strašen dan . . .
Carpóphorus poti se že zamen,
mnog ranjenec v naročju mu umira,
oči v zdravnika zadnjikrat upira . . .

„Pomagaj!“ nekdo prosi na pomoč —
Primitivianus je umirajoč.

„Carpóphore, pomagaj! Hunska strela
me v prsi tu je ravnokar zadela,
z nevesto me je poročila smrt . . .
Ah, Horaeo ubil mi Hun je grd . . .
Ko tigri bili so nad njo prirjuli,
pobili vse in hišo ji razsuli.
V Eliziju se morda snidem ž njo . . .
A rana moja? No, povej, kako?“

In preiskuje ga zdravnik in gleda
prijatelja . . . Njegova lica blede
bledijo bolj in bolj . . . Ni pomoči . . .
Izdihne in za zmerom mu zaspi.
Tam Dindius Priscus stoče in vzdihuje,
boli ga glava, ah, čedalje huje . . .
„Usekal me je težki hunski meč!“
Žrec zašepeče in ne toži več . . .

Približa gruča glasnih se meščanov
po forumu, paganov in kristjanov,
prepirajo se med seboj naglas.
Hermagorov spozna kirurg obraz . . .

Prvi meščan.

Vsi zapustili zdaj so nas bogovi!
O, ljubi pač so naši jim darovi,
kadar polagamo jih na altar.

Drugi meščan.

A v sili nismo jim zemljani mar!

Tretji meščan.

Kaj Jupitra Emona danes briga,
kaj, če morijo Huni nas, skrbi ga!

Četrty meščan.

In Mithra v raju svojem menda spi,
ne ve pač nič, kako se nam godi!

Hermagoras.

Zdaj vidite, da mrtvi so bogovi?
Ne zmenijo se danes nič za vas,
čeprav napočil je najhujši čas,
zato edino pravi bog je novi —
naš Kristus . . .

Peti meščan.

No, in nam pomaga kaj?
Zakaj nam na pomoč ne gre sedaj?

Šesti meščan.

Če Hunov reši nas, bi vanj verjeli,
pri priči vero tvojo bi sprejeli.

Hermagoras.

Ker grešniki ste pa ne mara vas,
zaslužili ste strašni ta poraz,
kralj Atila je šiba božja slana,
od Kristusa v Emono vam poslana . . .

Sedmi pagan.

Dovolj je, molči! Kdo naj to trpi,
uho od tvojih me besed boli,
nesramno ti krščansko gobezdalo!

Osmi pagan.

Ne boš v nesreči nas zasramovalo,
ná meč ta v trebuh!

Prvi pagan.

Dosti si mu dal,
nikdar ne bo nas več zasramoval!

In krog in krog razsaja boj krvavi,
in smrt kosi na levi in na pravi,
in Hun čedalje bolj besni, mori
ko zver, ki se napila je krvi . . .

In rezko bojni trobijo rogovi
in mestni močni padajo zidovi,
požirajoči hiše ljut požar
Emone je najvišji gospodar . . .
Carpóphorus ozre se . . . Hej, v daljavi
tam prapor rimski še vihra v višavi,
Valerius Aelianus ga drži
ponosno kvišku, torej še živi
zastavonoša legije domače,
kaj mari mu, da Hun krog njega skače!
Res ni nobeden meč, ni lokov strel
junaka Aeliana še zadel?

Spet skloni se in obvezuje rano
meščanu z ostro sulico zadano,
kar vzdrami nov ga krik in vik in brum.
Glej, novih v mesto spet vali se trum!
Kirurgus gleda . . . Sprevod dolg se vije
po ulici in ljudstvo nekaj vpije,
ves cardo maximus je poln ljudi,
vse meša se zdravniku pred očmi . . .
Kralj Atila sam jaha zdaj v Emono,
na glavi svetlo, zlato nosi krono,
a v desni meč . . . Ponosno stopa vran,
pokrit s preprogo drago, podkovan
s podkovami srebrnimi, vse bliska
se demantov po uzdi . . . Četa vriska
okoli Atila hrumeč pozdrav
in klanja se mu družba hunskih glav
odličnih . . . Jaha kralj po cesti,
ozira po podjarmljenem se mesti,
pred hišo je zlatarjevo obstal . . .

Kirurg za bližnji skrije se vogal
in vidi sodrgo barbarsko smelo,
ki baš privlekla je čez prag Marcello
pred Atilo . . . Dekle ihti, ihti,
trepeče vsa, poveša v tla oči,
stoji pred njim boječa ko jetnica
emonska mlada prva krasotica
z rokami zvezanimi . . . O, gorjé!

Obleko zdaj so Huni slekli ž nje . . .
Stoji ko čista boginja, častita,
od solnčnih žarkov jutranjih oblita,
in Atila motri jo in motri
s pohotnimi in divjimi očmi.

„Marcella!“ — pravi — „to ime je tvoje,
ki zvedel sem ga že od družbe svoje,
Marcella, moja žena boš poslej!
Nikar tako me žalostno ne glej,
smehljaj se mi in gledaj me milejše,
Marcella! Ženske ni nikjer krasnejše
ko ti, device nima lepše svet,
o, ljubica, ti vseh deklet si cvet,
boginja živa rimskega si raja,
krasota tvoja dušo mi napaja.
Nevesta moja si, kajne? Povej!
Z menoj pojezdíš v svet, naprej, naprej,
ker moj bo ves svet, vsa bo zemlja moja
neskončna kraljevina! Tudi tvoja
potem bo zemlja vsa, vsa, vsa poslej!
Češ biti žena moja? Brž povej!“

„Ne maram biti tvoja jaz nevesta,
imam že ženina in sem mu zvesta,
nikdar ne bom ti žena, čuj, nikdar!
Deviško čast oskrujaš mi, barbar!“

In gleda tam kirurg prizor nesreče,
od gneva ves in od strahu trepeče . . .
Ko mogel bi, bi Atilo zaklal,
njegove Hune pa bi v beg pognal,
da rešil bi Emono in Marcello . . .
Carpóphorus začuti v prsih strelo,
ki sprožil vanj jo hunski je divjak —
ko pokošen zvali se mrtev vznak . . .

„Haha!“ — se smeje Atila — „Devica,
kaj misliš, da bom prosil te? Jetnica
si moja, moja sužnja, lepa last,
saj moraš biti moja sladka slast . . .

Na konja v sedlo mi jo posadite,
najlepši plen Emone bojevite! ...
Tako, tako, moj iskri, dragi vran,
kako kaj vseč ti je današnji dan? ...
Ta hip Hun neki sname masko z lica:
„No, ali me poznaš še, krasotica
ošabna? Decius Avitus tvoj —
haha, poglej, stoji spet pred teboj!
Osvete ura moja je prispela,
čas maščevanja, dražestna Marcella.
Kje Aelianus, ženin tvoj je zdaj?
Kaj? Atilo si si izbrala? ... Kaj?“

Sedaj Avitus krikne in omahne
in vpričo Atila na tleh izdahne ...

Valerius Aelianus mu zadal
je sunek smrtni, z mečem ga zaklal ...
Z zastavo je pridirjal črez bojišče
in besen planil bil na prizorišče,
ko Atilo zagledal je in njo,
Marcello svojo v sedlu ... O, nebo!
Gredoč pa tam Avita je zapazil,
v trenutku tistem v prah ga je porazil ...
Pogleda mrtveca ... „Ha, tekmeč moj,
premalo za zločin dobil si svoj
fej, podli domovine izdajalec,
dohitel te je danes maščevalec! ...

A ti, kralj Atila — obrne zdaj
se Aelianus vanj — nazaj mi daj,
kar vzel si mi razbojnik in ni tvoje,
Marcella, to je zlato dekle moje!
Pri priči vrni mi, divjak, nevesto!“
že dolgo, dolgo ljubiva se zvesto!“

Marcella vzdihne: „To je ženin moj,
da veš, kralj Atila! Postoj, postoj,
da ga poljubim, še enkrat objamem
in da slovo od njega srečno vzamem!“ ...

„Vojaki moji!“ Atila veli,
od jeze se iskrijo mu oči —
„čimprej ubijte sitneža mi tega!
Kaj hoče zdaj od mene ta nadlega?“ —
Pal ženin je pred njenimi očmi,
njegovo videla je teči kri . . .

„Naprej!“ — ukaže Atila — „požgijte
vse mesto, kar živi, vse pomorite!

In že gori Emona rimska, ah!
Kako zidovje pada v sip in prah!
Prav, Huni moji, prav, da brž, čimprej
prispemo do bogate Akvileje!“

Kralj Atila ozira se okrog,
kako že ruši tisoč, tisoč rok
njegovih Hunov mesto, kak požira
prasketajoči ogenj hiše, kak podira
se zid za zidom . . . Kralj posluša stok
in krik, preklinjanje in jok
meščanov se branečih, bojujočih,
meščanov ranjenih, umirajočih . . .

Ozre se Atila v obrazek njen:
„Marcella krasna, ti moj sladki plen,
Eh, skoro sem pozabil bil na tebe,
čeprav imam te v sedlu poleg sebe . . .
Pa kaj, da bled tako je tvoj obraz
ko vosek? Ali morda ti je mraz?“

In Atila jo gleda, poljubuje . . .
Marcella se ne gane, nič ne čuje.
Zaman kralj stiska bele ji roké —
od tuge ji je počilo srcé! . . .

Josip Premk:

Tobijeve noči.

(Konec.)

In stari Bernard, ki je lezel že v dve gubi, je stopil v uto, v katero so vodila tako nizka vrata, da se je moral malce upogniti, Izidor pa je sedel na vegasto klop, ali bolje na oguljeno desko, pribito na dva kriva kolčka, ki sta stala ob uti in je gledal z nekako zadovoljnim obrazom po ozki dolinici. Vsaka stvar ga je spominjala brezskrbnih let, ko je pohajal in tekal tam okrog kot bosopet deček in čez nekeje let potem že kot razumen nadzorovalec, dokler ni odšel in skoro pozabil na te kraje in ljudi . . .

Toda ni mogel dolgo premišljevati, kajti stari Bernard se je že zopet pojavil med vrati z zelenkasto steklenico.

„No, napravite požirek, eh — kaj pravim požirek, dva ali pa tri, kolikor se vam ga hoče. Škodilo vam ne bo, zakaj ta je za vse bolezni.“

Izidor pa je odkimal.

„Ni mi do žganja, Bernard!“

Stari Bernard se je začudil na vso moč, potem pa je zmajal z glavo in dejal resno:

„Bolni ste, bi dejal, če vam ne diši tak priboljšek, ki ga je sama moč in zdravje.“

In v dokaz resničnosti svojih besed je nastavil steklenico na debele, razpokane ustnice in napravil par prav krepkih požirkov.

„Za zadnjo popotnico bi ga pil,“ je dostavil in slastno mlastnil z jezikom. „Vi pa se ga branite, kakor da bi bil otrov!“

„Sedite raje, Bernard, in povejte mi, kako ste kaj ta čas živeli, ko se nisva videla.“

Stari Bernard je potisnil svoj zaprašeni klobuk globoko na tilnik, postavil steklenico pod klop in sedel poleg Izidorja tako počasi in previdno, kakor da se nič prav ne upa v tako neposredno bližino svojega gosposkega gosta.

„E, dobro, bi dejal, ali kakor že hočete. Po navadi! Letos smo posekali gori v Rakitovcu par prav zastavnih smrek, da se gozd lepše razraste. Zdaj pa bi bilo treba tamle na vrhu, pa je stari Rakar, to se pravi vaš oče, saj mu ne boste povedali, tako ne-

kako čemer in redkobeseden, da ga človek skoro ne upa spomniti. Ne gre mu vse po volji, bi dejal, ali pa je prišla kaka druga stvar navzkriž, da se je tako izpremenil.“

„To se vam samo zdi!“ je opomnil Izidor in kmalu bi prišel v zadrego celo pred starim odkritosrčnim Bernardom.

„E, drugače bo ta stvar, le verujte mi, Izidor! Pa kaj bi govoril, naposled mi še zamerite!“

„Zakaj bi vam zameril?“

„No, če je pa tako, pa povem kar v oči, kakor mislim in kakor gre glas po vsem Zabrdju. Taka je stvar, bi dejal, da bi jo samo vi lahko obrnili na bolje. Glejte, star sem in ves neuk in neumen, pa sem se vas veselil, ko so dejali, da pridete. Menil sem, da bodo župnik takoj oklicali kar enkrat za trikrat, pa je prišlo drugače.“

Izidor je čutil, da mu postaja v licu vroče, a zanimalo ga je vendar, kako mislijo in sodijo o njem tudi drugi ljudje.

„Kako, da je prišlo drugače?“ je povprašal zategadelj nekako nevedno in pogledal starega Bernarda kolikor mogoče začudeno.

„I no, razdrlo se je bojda vse skupaj, kaj ne? Vidite, nobe-nega sina nimam in ga nikoli ne bom imel, ampak če bi mi ga Bog dal, bi mu privoščil Terezinko kakor nobeno drugo. Glejte, in vam sem jo prav tako, pa je šlo vse po zlu in bil sem žalosten, ko sem izvedel, kako in kaj. Zadnjič sem jo srečal in sem ji hotel reči kako pametno in tolažilno besedo, pa je gledala pred noge, kakor da so ji oči prirastle k tlom. Sram jo je bilo, bi dejal, jaz pa sem bil žalosten in da sem vas srečal tistikrat, ko sem jo videl tako potrto in revno, bi vam povedal kako robato. Pa kaj vam pripovedujem, saj pravim, star sem in neumen!“

„Nič niste neumni, Bernard,“ mu je segel v besedo Izidor in ga potrepal po rami. „Pa se še drugič pogovoriva kaj več!“ je do-stavil in vstal.

„E, saj se vam še ne mudi, bi dejal. Pa da mar niste hudi zaradi teh besed. Nič slabega nisem mislil, kako neki, saj veste, da sta mi oba pri srcu, vi in Terezinka!“

Pa Izidor mu je samo smehljaje prikimal, nato pa je odšel po brvi, ki je vodila tik za uto čez precej širok potok in kmalu izginil za košatimi vrbami. Travniki je bil na mnogih krajih vlažen in močvirnat; a kmalu se je pričel svet zopet lahko vzpenjati in ko je prišel Izidor na vrh brda, je videl pod seboj široko polje, ki se je vse lesketalo v rdečih žarkih, tam za poljem in travniki pa

domačo vas Zabrdje. Gledal je nekaj časa po bogatih njivah, ki so se s svojim raznobojnim žitom živo odražale druga od druge, nato pa je odšel po brdu nizdol in se napotil po ozki poti med žitom naravnost proti Zabrdju. Tam sredi polja se je dvigal križ, samo napol se je videl iz žita, in Izidor je vedel, da mora baš tam mimo, če hoče na pot, ki pelje v vas.

Stopal je počasi in gledal v tla, kajti Bernardove odkritosrčne besede so skoro našle pot v njegovo dušo, nekaj, dasi se je zopet spomnil vseh lepih upov, ki jih je prinesel s seboj iz tujine.

Takrat je prišel do križa in obstal čudno bledega obraza, kakor da se je prestrašil. In tudi deklica, ki je klečala pod križem, je vstala naglo in se prestrašeno ozrla naokrog, kakor da išče najbližje steze, da bi odbežala.

„Kaj se me bojiš, Terezinka?“

Terezinka je gledala v tla, ustnice pa so ji trepetale in tudi trepalnice so ji utripale nemirno. Prvi hip jo je oblila lahna rdečica, nato pa je postal njen obraz čudno bled in Izidor je videl razločno, da se ji stresa grlo, kakor da se vsak hip glasno razjoče. In to se mu je zdelo skoro čudno, kajti v njenem obrazu ni mogel zaslediti razven lahne bledece nikake vznemirjenosti.

Čez dolgo šele je dvignila glavo in mu za trenotek pogledala v obraz s tako čudnim pogledom, da Izidor ni mogel razbrati, je li to sramežljivost ali očitauje, zakaj njene oči so se mu zazdele tako zagonetno mirne, kakor da spi v njih sama težka utrujenost.

„Zakaj bi se te bala?“ je dejala čisto tiho in pogledala po travniku, ki se je širil onkraj pota.

Tedaj se je zahotelo Izidorju naenkrat, da bi ji rekel najlepšo besedo, polno tolažbe, da bi se mu hvaležno nasmehnila. Pravzaprav sam ni vedel, zakaj se mu je vzbudila ta želja, ampak čutil je, da ji mora reči nekaj, kar bo prepodilo iz njenih oči žalostno utrujenost.

„In tudi huda nisi name?“

„Zakaj bi bila huda?“

„Terezinka, ti ne veš in ne razumeš, zakaj vse to . . .“

Tistikrat ga je pogledala naravnost v oči in Izidorju je postalo neprijetno in težko, da bi najraje izginil izpred nje. Kakor da mu je povedala s tem odkritosrčnim pogledom neko davno zgodbo, za katero vesta oba in se je oba bojita, in tudi njen obraz je bil kakor obsenčen s samimi spomini.

„Povej mi, kako misliš o meni,“ je izpregovoril tako ponižno, da se je sam začudil svojim plahim besedam.

„Nič ne mislim!“ mu je odvrnila na kratko in se napol obrnila od njega.

„Napačno ti je povedal oče,“ je izpregovoril z udanim glasom in tudi njegove oči so iskale venomer njenega obraza — „razložim ti in povem, kakor je resnično, potem boš razumela. Saj nisi več otrok kakor takrat —“

„Kateri čas imaš o mislih?“ ga je prekinila sramežljivo in se obrnila zopet proti njemu.

„No tisti čas . . . saj se vendar spominjaš . . .“

Rdečica ji je sicer zopet zalila ves obraz, a stala je pred njim nekako odločno in tudi desnica ji je čisto mirno počivala na košarinem ročaju.

„Takrat nisem lagal, veruj mi! Kako bi mogel lagati tedaj, a potem je prišlo drugače . . .“

„Saj mi je povedal oče, da imaš nevesto,“ je izpregovorila sredi njegovih besed, „nevesto“, kakor da je imela ves čas v mislih samo ta očitek.

„In?“

„In zaradi tega se me ogiblješ —“

Izidor je za hip molčal, nato pa je pristopil tako blizu k njej, da je Terezinka skoro čutila na svojem obrazu njegov topli dih in ji je dejal mirno in hladno:

„Kar sem ti obljubil, izpolnim!“

Terezinka ga je pogledala, kakor da ga ne razume, ali kljub njegovi hladni besedi ji je vztrepetal ves obraz v nekem sladkem presenečenju.

Izidor je opazil na njej to izpremembo in zahotelo se mu je, da bi ji povedal v obraz, kako mu je ob misli na njo, ki ga čaka tam v tujini, ona neljuba in zoprna, pa je samo segel po njeni roki, kakor da ji hoče zatrditi še enkrat to, kar ji je pravkar obljubil.

Nato je odhitel, ne da bi se še enkrat ozrl na njo, ki je stala še vedno pod križem in sklepala roke na nemirne prsi, a solzne oči so ji blodile za njim, ki je s prvo besedo zopet vznemiril vso njeno trudno dušo.

Izidor pa je hitel proti domu, kakor da je pravkar napravil tam sredi polja zločin. Toda čim bolj se je približal k vasi, tem mirneje je bilo v njegovih prsih. In tedaj se je zgodilo po dolgem času, da je šel proti domu mimo Drmalčeve hiše, se ozrl v vežo in prikimal staremu Drmalcu, ki je samega začudenja pozabil izpregovoriti kako besedo.

Ko je stopil pred domačo hišo, so leglé po vasi prve večerne sence, solnčna luč je gorela samo tam v dalji in zrak je postajal hladen in čist.

Tudi oče je prišel na prag in sedel poleg njega na klop, na kar sta se pogovarjala do trde noči. In Izidor mu ni odrekel ničesar, pritrdil mu je vsemu in na vse, v duši pa je čutil tako težko tišino, kakor pred viharjem . . .

IV.

Terezinka je privila luč, da je bilo v sobi le napol svetlo, nato je legla v posteljo, njene oči pa so bile uprte tja na vrata. Vsak hip se ji je zazdelo, da sliši njegove korake, pa le veter je stresal slabo priprto okno, da se je zgenila s celim telesom, kakor da se je prestrašila njegovega prihoda. Najraje bi zopet vstala iz postelje, se opravila in odhitela nazaj k svojim staršem. Vse prijetneje je bilo tam, nego v tej prostorni sobi, kjer stojita njuni zakonski postelji druga ob drugi kakor dve dolgočasni rakvi. Prvi večer je prestopil ta prag sicer z nekim nerazumljivim strahom in kadarkoli se je ozrla po teh posteljah, je odmaknila pogled in se boječe ozrla na Izidorja, ki je nekako leno odlagal svojo svatovsko obleko, nato pa sedel za mizo in si prižgal cigareto tako mirno, kakor da je to navaden večer. Gledal je po sobi z malomarnim pogledom, pobobnal s prsti po mizi in se včasih ozrl tudi po Terezinki, ki je stala koncem postelje tako zmedena in vsa v zadregi, da Izidorjeve hladnosti niti opazila ni. Zdelo se ji je, da je storila nekaj napačnega, zakaj ves drugačen je živel ta večer v njenih sanjah . . . Bilo ji je, kakor da je stopila v neko tujo sobo, kamor bi ne smela priti nikoli, in celo Izidorjevih pogledov se je bala, ki so bili tako mrzli in brezizrazni.

Izidor pa je sedel pri mizi, podpiral glavo v dlani in njegov obraz je bil čudno mračen in bled. Včasih je zganil z ustnicami, kakor da se pogovarja na tihem sam s seboj; a njegove oči so bile mirne in v svoji težki utrujenosti tako lepe, da se je zahotelo Terezinki nenadoma od njega tistih lepih besed, ki jih je upala slišati ta večer. Izidor sicer ni gledal v njene nemirne oči, pa je vedel natanko, kaj se godi v njeni duši. Zahotelo se mu je, da bi se ji zasmeljal z zlobnim smehom, pa je ostal miren, dokler ni naenkrat vstal, ogrnil plašč in odšel po veži na dvorišče. Tam je sedel na debelo bruno, se zagledal v daljni vzhod, ki je bil ves posejan z belimi zvezdami. Kajti v tisto stran je hitelo vse njegovo

hrepenenje. A tudi sedaj, ko ga čaka v spalnici mlada žena, čuti bolj in bolj, da je popolnoma izgrešil svojo pot. Zdel se je sam sebi kakor list, ki ga žene reka naprej in negotov je videl svoj konec, kajti nič drugega ni ostalo v njegovem srcu od teh težkih dni, kakor skrita želja po maščevanju.

Ko je stopil zopet v spalnico, je bila Terezinka že pod odejo. Na beli pernici je počivala njena zlatolasa glavica, obrnjena z obrazom proti njegovi postelji, njena desnica pa je bila iztegnjena po odeji. Izidor je stopil proti omari, tako da Terezinka ni mogla videti njegovega obraza in jo je opazoval nekaj časa z brezizraznim nasmehom, nato pa je obesil plašč na kljuko poleg vrat, obrnil v ključavnici ključ in legel v posteljo, ne da bi ugasnil luč. Ko je zašumela pernica pod njegovo glavo, se je Terezinka nekoliko odmaknila, njen obraz pa je zagorel v temni rdečici, medtem ko je zatisnila trepalnice, kakor da se ga ne npa pogledati. Toda Izidor se ni zmenil za njeno vznemirjenje, ležal je vznak z očmi uprtimi v strop; njegovo dihanje pa je bilo tako mirno in enakomerno, kakor da je zamrlo v njem vsako čustvo in vsak nagon . . . Čutil je sicer, da počivajo Terezinkini pogledi na njegovem obrazu z nekakim začudenjem in tisto plahostjo, ki je verna družica prikriti želji, a vztrajal je brez vsake težave pri svojem sklepu, kajti kadar koli se je ozrl v Terezinkin kozavi obraz, se mu je skoro zagnusila, vstala je pred njim Helena še vsa lepša, nego je bila v resnici. Njegove misli so gostovale pri njej, ki so mu jo odvzeli za večno...

Terezinka ga je gledala z bolj in bolj preplašenimi očmi. Zdaj, ko je razločno slišala vsak njegov dih, je videla čisto natanko, da je njegov obraz miren in hladen, kakor da je zaspalo v njegovem srcu vsako toplejše čustvo. Od početka si je tolmačila to njegovo hladnost sebi v dobro, kajti mislila je, da ve za njeno plaho sramežljivost, ki ji je pordela lice vsakikrat, kadar se je zavedla, da drhti v zakonski postelji, a ko ji je obrnil hrbet, jo je vznemiril v srcu občutek, kakršnega do tiste noči ni poznala. Čutila se je ponižano in osramočeno, zakaj temna slutnja je vrgla na njene misli črno senco, da se mu ne zdi dovolj lepa in se mu celo gnusi. Tisti trenotek je bilo v Terezinki toliko ženske užaljenosti, da je zaželela biti lepa, kakršne še Izidor ni srečal v svojem življenju in da bi se obrnil k njej z hrepenečim nasmehom v tistih velikih rjavih očeh, ki jih je tako ljubila. Pa komaj se ji je vzbudila v srcu ta želja, je prišlo v njeno dušo tudi spoznanje, da Izidor ne nosi v srcu tistega čustva, ki bi ga razvnelo, da bi jo vzljubil kot svojo ženo.

Ko je videla, da se Izidor le ne obrne proti njej, je sklenila roke na odeji in zatisnila oči, da bi zaspala in ne mislila na ničesar več. Pa tudi skozi zatisnjene trèpalnice je videla njegov hladen obraz, in če je le neznatno zašumela odeja na njegovi postelji, se ni mogla premagati, da ne bi okrenila glave proti njemu; pa Izidor je ležal mirno, še vedno obrnjen v drugo stran in je le včasih zganil z desnico, kakor da se pogovarja sam s seboj. Terezinki se je zahotelo, da bi izpregovorila z njim vsaj par besed, pa naj bi že bile kakršnekoli, le da bi izginila iz sobe moreča tišina, toda ni se mogla domisliti ničesar. Ta molk se ji je zdel tako grozen in mučen, da ji je skoro zastalo srce, ko je pomislila, da bo mogoče v tem zakonu doživela še več takih večerov in noči. Strahoma je razprla oči, kakor da je zagledala pred seboj nekaj groznega in prsi so se ji pričele dvigati nemirno, da je zavzdihnila globoko in tako glasno, da se je ozrl celo Izidor.

„Zakaj ne spiš?“ je izpregovoril naenkrat in jo pogledal čisto mirno in resno. Terezinki pa se je zazdelo to vprašanje tako smešno, da jo je obšla nenadoma vesela in tolažilna misel: morda se Izidor s svojo resnostjo samo šali. In te misli se je razveselila kakor usmiljene rešiteljice iz vseh težkih dvomov in slutenj, ki so mučili njeno dušo. Pogledala ga je hvaležno in se mu udano nasmehnila.

„Čemu se norčuješ?“ mu je poočitala, a Izidor jo je pogledal začudeno, kakor da je ne razume.

„Zakaj bi se norčeval!“

Terezinka se mu je nasmehnila še bolj veselo.

„Skušal si me!“

„Ne razumem te!“ ji je odvrnil zamolklo in ves njegov obraz je bil tako resen, da je izginila veselost tudi s Terezinkinega obraza.

„No, ker tako molčiš!“ mu je odgovorila bolj plaho, ne da bi odtegnila pogled od njegovih mirnih oči.

Izidor jo je gledal nekaj časa, kakor da ne ve, kaj bi ji odgovoril, nato pa je zamrmral komaj slišno:

„Ti si otročja, Terezinka —“

Terezinka ga je pogledala osuplo.

„Pa čemu si tak, Izidor? Čez dan si bil vse drugačne volje —“

„Drugačne volje!“ je začudeno ponovil Izidor in jo pogledal neverjetno, „že mogoče, zdaj pa se mi ne ljubi,“ je dodal čez nekaj časa hladno, takoj nato pa je upihnil luč. „Za danes je menda že dovolj teh komedij,“ je zamrmral med zobmi, ko je zopet potegnil čez se odejo. Terezinka pa je molčala in pričela misliti na vse, kar

se je zgodilo tisti dan. Vsako najneznatnejšo besedico je premislila, če ga ni užalila s kako nepremišljenostjo, pa ni zasledila ničesar, kar bi posijalo vsaj s slabotnim žarkom v to zagonetno temo. Počasi je štela zunaj na vasi ura nočni čas. Terezinki se je zdelo, da ne bo konca tej grozni noči. Okrenila se je z vsem telesom proti njegovi strani; a v temi, ki je bila razlita po sobi, ni razločila pred seboj drugega kakor belino zglavja, nekoliko niže pa podolgasto belkasto liso, kajti Izidor je položil roko po odeji, in je sopel enakomerno, kakor v mirnem spanju. Tudi Terezinka se je trudila na vso moč, da bi zaspala, pa spanec ni hotel priti, dasi so jo oči že pekle in je čutila po vsem telesu utrujenost.

Naposled je skrila obraz v pernico, in da je poslušal Izidor njeno dihanje, bi bil zaslišal tistikrat pritajeno ihtenje. Pa Izidor je komaj vedel, da sanja o Heleni v tako neposredni bližini svoje žene. Šele proti jutru so mu omahnile vroče misli v lahno spanje. Ko pa je zopet razprl oči, je že gledalo v sobo veselo jutro. Okrenil se je naglo, kakor da se je nečesa domislil, toda Terezinkina postelja je bila prazna.

Opravil se je, ne da bi se bil dotaknil zajtrka, ki ga je čakal na mizi. Nato je stopil v vežo, kjer je srečal Terezinko blede in prepadeno. Okrog oči so se ji začrtali kolobarji, kakor da je prečula vso noč, in njen glas se je zazdel Izidorju hripav in globok.

„Ali pojdeš na žago?“ ga je vprašala po kratkem pozdravu in gledala nemirno po veži. Izidor je molče prikimal, nato je vzel palico in odšel proti vasi. Terezinka je gledala nekaj časa za njim, nato pa odšla v spalnico, sedla na rob njegove postelje in skrila obraz v predpasnik.

Opoldne pa se stari Rakar ni mogel dovolj načuditi, kajti Izidorja ni bilo k obedu. Tudi Terezinka je bila zelo redkobesedna, vsa razmišljena, da so se vsiljevale staremu Rakarju neprijetne misli. Zato je kmalu odložil žlico na mizo in odšel na dvorišče k hlapcem.

Izidor se je vrnil šele popoldne in je odšel naravnost v spalnico. Terezinka ga je videla iz kuhinje in tako se ji je zdelo, da se nekoliko opoteka. Ko je prišla čez dobro uro v spalnico, je ležal Izidor pod odejo in smrčal glasno in zateglo. Terezinka je obstala koncem njegove postelje in ga gledala dolgo, nato mu je previdno popravila odejo, ki je zdrknila čez posteljo in odšla po prstih zopet iz sobe.

Po večerji je odšla tudi ona takoj k počitku, ker v glavi je čutila vročo tesnobo in trepalnice so ji bile težke. Privila je luč, da

je bila razlita po sobi le motna svetloba, nato je legla v posteljo in skušala ostati mirna.

Izpod širokega papirnatega senčnika je padalo toliko svetlobe, da je Terezinka razločno videla vsako njegovo potezo. Uprla je komolec v zglavje in se nagnila nekoliko proti njemu, kakor da ga hoče pogledati čisto blizu; pa tistikrat je Izidor odprl oči in jo rahlo odrinil od sebe. Terezinka je vztrepetala po vsem telesu in najraje bi se bila tisti hip udrla v zemljo, da bi je ne videl nikoli več; kajti misel, da sodi Izidor o njej bogve kako, jo je navdala s tolikim ponižanjem in sramoto, da se mu ni upala pogledati v oči. Obležala je mirno z zatisnjenimi očmi, v srcu pa je imela samo eno željo, da bi se skoro zdanilo in bi zopet lahko odbežala iz sobe. V glavi je čutila neznosno vročino, kakor da je pernica polna puhteče žerjavice, v sencih pa jo je tiščalo in tudi v prsih je čutila težko tesnobo. Pot jo je oblival po vsem telesu, pa si skoro ni upala odgrniti odeje, kajti zdelo se ji je, da počivajo Izidorjevi pogledi na njej z zasmehom in gnjevom. Zahotelo se ji je proč, da ne bi nikdar več prestopila praga te grozne hiše, kamor si je tako želela. Stiskala je trepalnice na vso moč, a kljub temu so se pririle solze skozi trudne veke. Niti enkrat se ni ozrla proti Izidorju, in ko se je zdanilo, je odhitela v vežo in ga ni pogledala.

Izidor pa je videl in vedel vse, kar se godi v njeni duši; toda ni se mu ljubilo, da bi natančneje premišljeval o svojem krutem ravnanju. Vstal je in stopil k oknu, da ga je obvel prijeten jutranji zrak, nato pa se je naglo opravił in pritisnil na kljuko, da bi odšel. Pa tistikrat je postal, kakor da se je nečesa domislil. Gledal je po sobi z nemirnim, mračnim pogledom in tudi tam na njeni postelji so za hip obstale njegove oči. Nato pa je stopil v vežo tiho in plaho, kakor da ni on gospodar v tej hiši.

Oče ga je srečal med vrati, ko je hotel na dvorišče. Ko je zagledal Izidorja, je za korak odstopil in ga pogledal izpod obrvi. Nekaj časa sta molčala oba; ko pa je hotel Izidor brez vsake besede mimo njega, si je segel oče z desnico med sive lase in skimal.

„Izidor, tako ne pojde —“

„Kako?“ je odvrnil Izidor zamolklo in gledal mrko v tla.

„Sam veš najbolje!“

„Ne vem ničesar!“

„No, kaj meniš, da sem slep in tako neumen, da ne vem, kakšen je človek, če je zadovoljen. Pravkar sem jo videl in rečem ti, da sem se je prestrašil. V dveh dneh je zbledela in shujšala, da

bi je skoro ne spoznal. Čuden človek si postal, Izidor; nimaš pameti ne srca. Včeraj si pijančeval, tako so mi pravili doli v vasi, no, če boš tako gospodaril, pojde kmalu vse po zlu.“

Morda se je čutil Izidor krivega, ali bogve kako, da ni odvrnil niti ene besede, samo parkrat je pogledal očeta tako topo in brez-izrazno, kakor da so vse njegove misli drugod...

Takrat je prišla okrog ogla Terezinka.

Stari Rakar ji je prikimal in se ji nerodno nasmehnil, Izidor pa je stal in ni vedel, kaj bi izpregovoril.

„Ali misliš že oditi?“ ga je povprašala Terezinka in skušala vsaj pred očetom zakriti svojo zadrego. „Počakaj zajtrka!“

„Ni mi do kave!“ je odkimal Izidor in se ozrl po dvorišču.

Stari Rakar je stal med njima in na obrazu se mu je poznalo, da se trudi, kako bi sprožil kak živahnejši pogovor. Gledal je zdaj Izidorja, zdaj zopet Terezinko, obraz se mu je pačil v smešne gube, naposled pa je pogledal tja proti koncu hiše in dejal:

„Megla je danes, megla! Še lep dan bo!“

In na to je odšel v hišo nevoljno majaje s sivo glavo.

Terezinka in Izidor pa sta ostala pred vrati in molčala oba. Izidor je gledal topo tja po dvorišču, kakor da nekaj premišljuje, Terezinka pa je vila predpasnik med tresočimi prsti in se zdajpazdaj plaho ozrla proti njemu. V jutranji svetlobi je bil njen obraz sivkastobled in oči so ji gledale motno in trudno izpod lepih obrvi. Krog ustnic ji je drhtela neka trpka poteza, in kadarkoli je povdignila k njemu svoj boječi pogled, sta se ji pojavili pod očmi razločnejše dve temni progi.

„V gozd pojdem, da pogledam, če bo treba kaj iztrebiti,“ je dejal naposled in odšel preko dvorišča, ne da bi jo pogledal.

Terezinka je pripravila zajtrk, pospravila po hiši in odšla potem na vrt, ki je sameval precej zanemarjen koncem hiše. Zalila je zelenjavi, otrebila tupačam kako zelišče, a se je kmalu zopet vrnila v hišo, zakaj v glavi je čutila grozne bolečine in pred očmi se ji je skoro stemnilo. Hotela je zakuriti, da pristavi za obed, pa je bila tako slaba, da se je morala oprijemati za zid. Mrzle potne kaplje so ji stale na čelu in noge so se ji tresle.

Stari Rakar je prišel mimo in se je skoro prestrašil. Prijel jo je za roko in ji pogledal preplašen v obraz.

„Saj nam še umrješ, Terezinka,“ je dejal sočutno. „Pojdi v posteljo in ostani v sobi, dokler ne okrevaš popolnoma; naročim dekli, da ti skuha juho in če še kaj želiš.“

Toda Terezinka se je branila in le s težavo jo je pregovoril stari Rakar, da je pustila delo in odšla v spalnico. Tam jo je nekaj časa stresal mraz, potem pa ji je zopet postalo vroče, da bi najraje vrgla raz sebe vso obleko. Po dolgem času je zaspala in se prebudila, ko je solnce gledalo v sobo že z rdečimi večernimi žarki. Pogledala je začudeno krog sebe, nato pa je vstala naglo in odšla v vežo, kjer je sedel na pragu stari Rakar in gledal doli proti vasi.

„Kaj si že na nogah!“ je dejal, potem pa je vstal in dostavil mrko: „Njega pa še ni, bogve kje se je zopet zamotil.“

„Izidorja še ni?“ je vprašala skrbno in se ozrla skozi odprta zadnja vrata na dvorišče, kakor da se ji zdi to neverjetno.

„Ne še,“ ji je pritrdil stari Rakar — „pa že pride; tja sedi na klop pred hišo, slaba si videti, odpočij si! Jaz pa stopim doli v vas k tvojemu očetu, da ga povprašam po neki kupčiji.“

Terezinka je prikimala in je stopila počasi čez prag, potem pa sedla na klop pred hišo in se zagledala doli na vas.

Tam čisto na kraju vasi je stala hiša njenih staršev, okna so se svetila v rdeči luči zahajajočega solнца in Terezinki se je zdelo, da jo vabijo k sebi. Počasi se je pričelo temniti in megle so postale temnordeče. Luč, ki je trepetala v zraku, je bila polna zamolklo vijoličaste barve, dokler ni stembela in ugasnila v prve mračne sence, ki so se razgrnile čez dolino.

Stari Rakar se je vrnil in je bil videti čudno čemerne obraza. Terezinka je zapazila na njem to izpremembo, pa je molčala, ker se je bala izvedeti kaj neprijetnega. Tudi ji ni bilo do pogovora, zakaj glava ji je bila še vedno silno težka in noge so se ji zdele svinčene. In tako je odšla takoj po večerji zopet v spalnico, toda zaspati ni mogla. Vsak najmanjši šum jo je vznemiril.

Proti polnoči je nekoliko zatisnila oči, pa se ji je zazdelo naenkrat, kakor da nekdo odpira vrata prav narahlo. Sklonila se je v postelji in je čakala, da vstopi, in tistikrat se je pojavil med vrati vesel in ves dober, kakršnega je težko pričakovala že tretjo noč. Nasmehnil se ji je in na to je pristopil k njeni postelji z razprostrtimi rokami. Terezinki je plula sreče in blaženosti vsa kri k srcu, a ko se je sklonil k njej in jo privel k sebi, mu je ovila roki okrog vratu, kakor da ga ne izpusti nikoli več — —

Takrat se je prebudila iz lepih sanj in je videla, da je v sobi sama. Preplašeno se je ozrla na sosedno posteljo, ki je bila prazna; nato je skočila s postelje in hitela k oknu, toda noge so ji skoro omagovale. Prijela se je za podoknik, nato pa je skušala odpreti

okno, a roka se ji je tresla, da je le z največjim naporom premaknila zatikača.

Toda doli na vasi je bilo vse tiho in mirno, nikjer ni bilo sledu o njem, ki so ga tako željno iskale njene oči; samo hladen veter ji je pihljal v obraz, da so se ji svetli lasje usipali nizko na čelo. Ali dolgo ni mogla stati ob oknu, ker koleno sta se ji šibili, da se je naposled komaj priplazila nazaj do postelje.

Drugo jutro ni mogla iz postelje. In ko je prišel stari Rakar, ga je pogledala z motnimi očmi, potem pa je izpregovorila nekaj čudnega, da se je ozrl po njej začudeno celo Izidor, ki je prišel domov šele proti jutru.

Stari Rakar se je ozrl nanj z osornim in temnim pogledom, nato pa je položil svojo suho roko na njeno razbeljeno čelo in je vzdihnil sočutno...

Drugi dan so jo odpeljali v bolnico.

V.

Listje na drevju je pričelo rumeneti in odpadati, dnevi so postajali pusti in dolgočasni, kajti nebo je bilo ovito od jutra do večera v jesenske megle. Malokdaj je posijalo solnce in še takrat ga Izidor navadno ni videl, ker je blodil skoro vsak dan po tisti samotni poti proti žagam, ali pa posedal na štorih v smrekovem gozdu, sam s seboj ves nezadovoljen in razdvojen. Domu je prihajal navadno po noči, ko je oče že spal, zjutraj pa je zopet odšel tako rano, da se mu ni bilo treba z nikomer razgovarjati. Sploh se je umikal vsaki družbi, edino na žagi je še izpregovoril s starim Bernardom kako besedo, ali tudi to malokdaj. Zabrdčani so govorili o njem čudne stvari in tudi oče sam se je natihem bal, da mu naposled sin resnično zblazni, kajti njegov obraz se je zadnji čas tako čudno postaral, da ga je bilo komaj spoznati. Oči so mu ležale v globokih jamah in lice mu je splahnelo, da ga je bila sama kost in koža.

„Nič več ne spada med nas! Kakor tujec je —“ je dejal oče marsikomu, a z Izidorjem je bilo ravno nasprotno.

Mnogokrat, ko se je vračal ponoči domov, je obstal kakih petdeset korakov pred svojo belo rojstno hišo in gledal na svoj dom, kakor da ga že ni videl bogve koliko časa. Stal je tam sredi noči in v duši mu je bilo hudo, kadarkoli je pomislil, koliko je trpela zaradi njega Terezinka, ki mu ni storila ničesar, a jo je

mučil tako brezsrdno. Res, da je ni ljubil, kakor je želel ljubiti svojo ženo, ali spoznal je naposled tudi, da se je maščeval nad njo krivično. In to je bila vendar ona, ki jo je nekdanj tako ljubil... Samo enkrat je govoril o njej z očetom, ki je hodil v trg skoro vsak drugi dan, in tedaj mu je povedal, da trpi na vročinski bolezn in se ne zave. On sam pa ni imel toliko poguma, da bi se napotil in stopil zopet pred njo. Pozneje ni povprašal o njej očeta nikoli več, ampak se ga je naravnost ogibal, da bi mu morda ne sporočil kake žalostne vesti. Zavest, da lahko postane vsak hip njen ubijalec, ga je pekla tako grozno, da je pozabil na vso jezo in vse maščevanje, ki ga je nosil prej v svojem srcu. Kadar je pomislil, da ga morda pričakuje doma že vest o njeni smrti, bi bil odbežal najraje naravnost v trg in se prepričal na lastne oči — in če bi se zgodilo resnično, potem še naprej in nikoli več v ta kraj. Zato je prihajal po noči tiho in boječe kakor hudodelec in se je splazil v spalnico po prstih, potem pa zapahnil vrata, kakor da se boji kakega obiskovalca. In če je prižgal svečo, potem ni mogel odtegniti pogleda od njene postelje, ki je samevala poleg njegove prazna in nedotaknjena. Ali Izidor jo je odgrnil, kakor da pride za njim vsak hip tudi njegova mlada žena, in tudi obrnil se je v tisto stran in gledal na belo zglavje, kjer je še pred kratkim počivala njena glava.

Od početka se je sicer čudil tej svoji izpremembi in bilo mu je skoro neumljivo, kako da ne more nič več mirno misliti na svojo Heleno, a čim bolj se je zavedal svojega greha, tem silneje je postajalo v njem hrepenenje, da bi še mogel popraviti to svojo krivico. Čutil je bolj in bolj, da se je zmaščeval nad bitjem, ki mu je bilo najbolj udano, in ko je prišla noč brez spanja, se je izpremenila ta zavest v silno željo, da bi vsaj še enkrat počivala poleg njega in ga gledala s tistimi udanimi očmi, kakor takrat, ko so mu bile otrovane vse misli in vsa čustva s strupeno željo po maščevanju...

Dolga se mu je zdela noč, kajti prebudil se je vsake pol ure, in zjutraj je hodil po dvorišču, ko se je komaj zdanilo. Vedel je, da pojde oče, kakor vsako jutro, preko dvorišča v hlev, da pogleda k živini, ali tisto jutro se mu je zdelo, da ga dolgo ni. Stopil je zopet nazaj proti hiši, a med vrati sta se srečala in obstala drug pred drugim s takim obrazom, da je bilo težko razsoditi, kaj se godi v njunih srcih.

„Zgoden si!“ je dejal naposled oče, ki je bil v nedeljski obleki, „lahko bi še poležal, saj za tisto tvoje pohajanje po šumah in bogve kje še imaš časa dovolj ob belem dnevu.“

Izidor je gledal v tla in ni vedel, kaj bi mu odgovoril.

„Da, da! Tako živiš kakor da nisi sin poštenega očeta. Pa pojdi med tolovaje, ako se ti hoče, saj srca itak nimaš.“

Izidorju se je zahotelo, da bi mu povedal vse in si tako olajšal svojo težko dušo, pa ni mogel najti niti ene prave besede, ki bi vsaj nekoliko razodela tisto veliko bol, ki jo je nosil v svojem srcu.

„Vi bi morda ravnali prav tako —“

„Kaj?“ ga je prekinil oče osuplo. „Čez dvajset let že počiva tvoja mati tam na pokopališču in še danes se mi toži po njej, ti pa si se komaj poročil in si ravnal ž njo, da bi se je usmilil kamen!“

Izidor je vztrepetal, kakor da ga je zagrabil nekdo naravnost za srce, potem pa se je ozrl v očeta in izpregovoril zamolklo:

„Kaj je z njo?“

„Kaj je z njo!“ je ponovil oče strogo. „Nesrečna bo vse življenje, kakor mi je dejala, ker je vzela tebe, ki si vse prej kakor človek. Domov pojde, nazaj k starišem, jaz pa naj uživam to sramoto.“

„Kdaj pojde?“ je povprašal Izidor in glas se mu je tresel.

„Še danes! Dopoldne naprežem in jim jo pripeljem sam, kakor sem jo sam poprej izprosil; ti pa pojdi potem in prodaj vse to, če hočeš!“

Takrat je pristopil Izidor k njemu in ga prijel za roko.

„Pustite, oče, da grem jaz po Terezinko. Njen mož sem in tako se spodobi!“ je dejal odločno in mu pogledal naravnost v oči.

„Kako to misliš?“ se je razvnel stari Rakar in samega začudenja odstopil par korakov.

„Tako mislim, da bo prav in dobro!“ mu je odvrnil in oče je opazil, da mu je na ustnicah zaigral zadovoljen nasmeh. —

In tisto popoldne so videli Zabrdčani, kako je bežal skozi vas Rakarjev najlepši koleselj. Z levico je držal Izidor za povodce, z desnico pa je lahko privijal k sebi Terezinko, ki je bila sicer še vsa bleda in slabotna, a vendar tako veselih oči, kakor da sije v njeno dušo najlepši maj.

Andrej Labud:

Geslo?

Maksimo vsako, vsako geslo
življenje je še izpodneslo,
zato brez gesel in maksim
ne pred, ne za njim — samo ž njim!

Dr. Ivan Lah:

S a t ô.

Nisem mislil, da bo prišla. Sto in stokrat je čakala hrepeneča duša po cvetočih gajih v majskih večerih — nikogar ni bilo. Sto in stokrat je zastajal utrip srca, kdaj se bodo zaslišale stopinje zunaj na stopnicah in da nekdo potrka na vrata — nikogar ni bilo.

Čakal sem resignirano. — Ko bi ne bila gejša, sem si mislil, mogoče bi prišla. V zakopanih kotih današnjega sveta utripajo živa srca, hrepeneča po ljubezni, radosti, življenju. Tam žive, kakor biseri, ki so padli med smeti. Nekoč sem v gostilni izgubil biser iz prstana, pomešal se je med smeti in hlapec ga je pometel; drugo jutro ga vrgel na kup, da se je tam izgubil. Ali je tam prenehal biti biser? Ne, ampak kdo bi ga iskal med smetmi. Ko bi ga videl, bi niti ne verjel, da je biser; ako bi se bliščal, bi mislil, da je navadno steklo. Ako pa je vdolan v zlato, ga vidijo vsi in se mu čudijo. V prstan sem dal vdolati navadno steklo, vsi so mislili, da je biser. Svetilo se je sredi zlata in je imelo v očeh ljudi večjo ceno, nego biser, ki je ležal zakopan med smetmi.

Tako je torej z ljudmi, ki so pozabljeni v zakopanih kotih življenja. Ako jih najdeš in jih pripelješ na jasno solnce, se jim blišči, toda hvaležno poljubljaajo roko, ki jih je izpeljala iz teme. Ako jih vzameš s seboj in jim pokažeš vso radost življenja, se začudijo; ako jih povabiš seboj na pot ljubezni, pijejo kakor omamljeni od neverjetnih sladkosti. Sedaj šele začutijo, da so biseri, ki spadajo v zlato.

Tako sem srečal tudi Satô. Bila je gejša v japonski kavarni. Nosila je dolgo modro obleko s kričečimi rdečimi našivki, rokavi so bili dolgi, svileni, v njih se je skoraj izgubilo dvoje drobnih belih rok. Frizuro je imela japonsko in tudi njen obraz je spominjal na Japonko: dolge črne obrvi, mirne oči, nekoliko napete ustnice... Kavarna je bila vsak večer polna gostov, ker je bila nekaj novega. Podobna je bila japonskim ulicam, na obeh straneh japonski paviljoni, po sredi mize in stoli, med njimi so švigale gejše, ki so stregle gostom. Vsaka je imela svoje japonsko ime in gostje so jih klicali po imenih. Tudi Satô so klicali po imenu; rekli so, da satô pomeni po naše bonbonček.

Prišel sem nekoč v kavarno in se vsedel na zadnje mesto v kotu, ki je bilo še prazno. Po kavarni se je valil dim, šum ljudi,

glasovi godbe, žvenketanje kozarcev, klici japonskih imen. Satô je pospravljala po mizi in pri tem sem zapazil, da ima zelo nežno roko. Gledal sem za njo in se mi je zdelo, da se je ozrla. — Priblesla mi je kave in je postala pri mizi.

„Kako vas kličejo?“

„Satô.“

Zdelo se mi je, da se je nasmehnila. Nekdo jo je zopet klical, ni se ozrla.

„Vi ste danes prvič tu?“

„Prvič.“

Odšla je in izginila med neštetimi glavami, ki so se gibale v nemirnih kretnjah okoli miz. Čez nekaj časa se je vrnila in se vsedla na stol. Bila je utrujena.

„Ali je zunaj sneg?“

„Da, sneži.“

„Oh, in jaz sem tako daleč doma.“

„Kje stanujete?“

Imenovala je okraj in ulico.

„Tudi jaz stanujem tam.“

„Tako?“

Pogledala me je z neverjetnimi očmi. Nekdo jo je klical: „Kje je Satô, jaz hočem Satô.“

Vstala je, odšla med množico in se dolgo ni vrnila. Prišle so med tem mimo druge gejšë, pozdravile so, nasmehnile se in šle naprej. Čez dolgo se je vrnila Satô, vsedla se na stopnice in gledala utrujeno.

„Ali je sneg zametel ulice?“

„Da, zametel za dve pedi visoko.“

„U, to je mnogo.“

Pogledala me je od strani in je rekla z negotovim glasom:

„Ako stanujete tam, pojdeva skupaj domov, delali bode te gaz.“

„Da, kdaj pojde te domov?“

„Ob treh.“

Zopet je nekdo klical, vstala je mirno in odšla. Ostal sem sam pri mizi in premišljal. Zadnji konec kavarne se je praznil. Nove družbe, ki so prihajale, so ostajale pri vratih, pri godbi. Satô je stala v sredi med mizami in star plešast človek je stegoval po nji svoje roke. Umikala se mu je in govorila z mladim študentom, ki je sedel pri drugi mizi. Čez nekaj časa se je vrnila v zadnji konec.

„Danes dolgo ne bodo odšli,“ je rekla, „ampak vi počakate.“

„Da, počakam.“

„Ob treh počakate zunaj na ulici.“

Sedla je zopet na stopnice in sva govorila vsakdanje stvari. Naslanjala se je na ograjo, pri tem se je odkrila njena nežna bela roka.

„Vi imate lepe bele roke,“ sem rekel. Prikrila jo je takoj s širokimi rokavi in me pogledala, kakor da ji ni prijetno, da sem govoril o tem.

Zopet jo je nekdo klical.

„Torej počakajte gotovo,“ je rekla ter odšla in se ni vrnila.

Plačal sem in odšel.

Zunaj je padal sneg na debelo, da je sproti zametel stopinje za ljudmi. Zavil sem ovratnik okoli ušes in hodil po ulicah. Tuintam se je pokazala gruča pijanih ljudi, zdajpazdaj je letela mimo kočija s polzametenim belim kočijažem, ob zidu so postajali stražniki.

Vrnil sem se pred kavarno. Zakajena okna so se svetila v noč. Po ulicah je prišla družba ljudi, zavili so naravnost v kavarno. Dvoje kočij je stalo pred njo. Kočijaža sta stala pri vratih in se pogovarjala.

Ako pride, sem si mislil, bi bilo treba, da ji najamem voz, kdo bo hodil v tem snegu. Stopil sem h kočijažu: „Koliko računate do . . .“

„Midva sva oddana, gospod. Danes ne peljem tja za petak.“

„Morebiti niti ne pride,“ sem pomislil, „mogoče ostane tu in jaz čakam zaman.“

Ura na pošti je bila tri. Hodil sem nemirno gor in dol. Gruče ljudi so prihajale iz kavarne. Tuintam je kdo obstal in čakal. Obrnil sem se, da bi odšel. Na oglu sem se ozrl. Ženska postava je stopila iz kavarne in je odšla po ulici.

„Ali je ona?“ Ogrnjena je bila v pelerino, da se ji je komaj videl obraz. Obstal sem pod svetilko.

„Satô!“

„Bala sem se, da bodeste odšli, v mrazu ni prijetno čakati.“

„Mislil sem, da ne pridete“ . . .

„Zakaj bi ne prišla, ko sem obljubila?“

„Ah, gospodična, ženske mnogo obljubijo, a malo izpolnijo.“

„A jaz sem vas vendar prosila.“

„Mislil sem, da je prevara.“

„Zakaj?“

„Koliko drugih bi vas moglo čakati in vozili bi se lahko domov.“

„Mislite? No, stopajte naprej!“

Stopal sem po zametenih ulicah in Satô je stopala v moje stopinje.

„Male korake delajte, mislite name!“ je rekla.

Obstal sem in se ozrl. Satô je skrbno pazila, da je stopala po mojih sledovih. Sneg je naletaval v gostih kosmih. Njena kapica je bila popolnoma bela in komaj se je izpod nje videl njen nežni obraz.

Pot je šla navzgor po ulicah v višji del mesta; ulice so bile prazne, cestne svetilke so stale samotno. Tuintam se je za okni svetila rdeča nočna lučica. „Njim je toplo“, je rekla Satô, „in mi hodimo v pozni noči po taki poti.“

„Meni se zdi pot prijetna.“

„Zakaj?“

„Ako pomislim, da hodi za menoj Satô in stopa v moje stopinje.“

„Ako bi morali hoditi vsak dan?“

„Hodil bi, ako bi hodil s Satô.“

„To se lahko zgodi.“

Zdrsnil mi je korak na spolzkem trotoarju.

„Pazite, ulice so čimdalje manj razsvetljene,“ je rekla Satô.

„Vidim, da bi bil moral vzeti voz, toda . . .“

„Hvala lepa za vašo prijaznost. Stanujem v novem delu mesta, ker so tu lepe sobe; v njih se človek lahko krasno nasanja.“

„Tudi jaz ljubim lepe sobe, ampak ne da se krasno sanjati, ako je človek sam.“

„Ako je človek sam, se da krasno sanjati,“ je trdila Satô.

Obstal sem. Pot je bila utrudljiva, veter je nosil sneg proti nama. Tudi Satô se je ustavila. Pogledal sem jo in zdela se mi je tako krasna v tej beli zimski noči. Privijala je tesno k sebi svoja krila in pihala v snežinke, ki so ji letele na obraz.

„Sedaj ste drugačni nego prej.“

Nasmehnila se je.

„Vi imate krasno življenje.“

„Pojdite naprej, prosim!“

Stopal sem naprej.

„Živite svobodno, oboževalcev je dovolj, tudi bogatih, izbirate si po volji. Zvečer se napolni kavarna: ljudje, družba, godba; zjutraj odidete domov, imate krasno sobo in sanjate po volji . . .“

Čakal sem odgovora . . . Satô je molče stopala za menoj. „Ali ni tako?“

Slišal sem le škripanje snega pod nogami. Mislil sem, da ni slišala mojih besed, začel sem zopet:

„Ako je ženska krasna, se igra s svetom, vsega ima dovolj: ljubezni, življenja, denarja . . .“

Stopinje za menoj so utihnile, ozrl sem se; Satô je stala.

„Utrujena sem, prosim vas, ne govorite tako!“

Hotel sem jo prijeti za roko.

„Ne, hodite!“

Stopal sem naprej in sem molčal. Stopala je za menoj, kakor sledi otrok svojemu voditelju.

„Kmalu bo Božič,“ je začela Satô. „Kje ga hočete praznovati?“

„Praznoval ga bom sam.“

„Tudi jaz bom sama.“

Obstal sem za trenotek.

„Satô, praznujva ga skupaj!“

„Skupaj? Ako hočete . . .“

„Da, Satô.“

„Kje?“

„Pri meni ali pri vas.“

„Jaz pridem k vam. Na sveti večer imamo prosto. Vi zakurite peč, pripravite vse za čaj in božičnico priskrbite, drugo prinesem jaz seboj.“

Stopal sem naprej kakor v sanjah. Izginil je ves metež, vse se je razjasnilo; tam v daljavi se je svetil sveti večer.

Prišla sva do vrha ulice, tam je stalo nekaj visokih hiš. Obstala sta pred prvo. Satô je vzela ključ in odklenila vrata. Podala mi je roko in rekla: „Ne pozabite na Božič! Lahko noč.“ Izginila je in vrata so se zaprla. Komaj da sem ji želel lahko noč. Oziral sem se po sledovih, ki so se poznali od najine poti. Težka je bila samotna pot čez zasnežene ulice proti domu...

* * *

Mesto je bilo pobeljeno, ceste zamrznjene, ulice polne ljudi. Tako je prišel božični večer. Soba je bila zakurjena, v kotu je stala smrečica, na mizi se je svetil samovar, vse je bilo pripravljeno, kakor je bilo naročeno. Sedel sem na zofi in pričakoval . . . Ali pride tudi ona? Kdo bi verjel? Sto in stokrat . . . In take ženske sploh rade lažejo. Res, Satô je izjema, toda tudi njo lahko izvabi denar. Zakaj bi ne živela veselo in bogato, ako ji svet nudi zabave in denarja. Bil sem parkrat v kavarni od onega dne, toda nisem

je spremil domov, komaj da je govorila z menoj. Rekla je, da bi mi bilo predolgo čakati, da pojde sama in da se vidiva na sveti večer. Podal sem ji roko in sem odšel, kakor je želela . . . Bog ve, kdo jo je spremljal domov. Kaj bi mi bilo do spanja, do noči? Legel sem doma na posteljo in sem očital samemu sebi lahko-vernost. Vse ženske te vrste se igrajo s svetom, kakor se svet igra z njimi. Kaj bi na primer Satô iskala pri meni? Videla je, da nimam denarja, ker bi ji bil sicer oni večer najel voz. Sam sem ji priznal, da nisem bogat. Tam v kavarni pa posedajo ljudje s tisočaki, polivajo šampanjca, raztresajo denar in plačajo stotak za trenotek ljubezni. In vendar sem hodil kakor v sanjah po mestu in sem kupoval za sveti večer. Smrečico sem kupil in svečice, sladkarije in zvezdice, čaj, piškote in nove čaše. Sedaj se mi je zdelo vse to smešno, toda v onih trenutkih sem bil srečen. Dva dni prej sem bil v kavarni in Satô je rekla: „Pripravite gotovo, pridem ob osmih zvečer.“ Tako je bilo sedaj vse pripravljeno. Ura je odbila sedem. Soba je topla, samovar je na mizi, tudi vino je pripravljeno. V kotu je smrečica polna darov; ako bo hotela, bo prižgala lučice. Zagledal sem se v noč. Po mestu so zvonili zvonovi. Spomnil sem se na domovino. Tam stoje pobeljeni hribi z zelenimi smrekovimi gozdi, dolina leži pod njimi, kočje ob cesti. Luči se svetlikajo iz oken, iz daljave odmeva zvonjenje. Toplo je v kočah, tiha molitev kipi iz pobožnih src, vse polni mir, sreča. Tam med njimi sanja mati pri peči o sinu . . . Zagledal sem se v to sliko, ki je stala živo pred menoj. Skoraj da sem slišal pesem, ki se glasi nad molčečo dolino. — „Drugačna je bila sreča nekdanj, drugačna je sedaj. Takrat smo hrepeneče čakali, kdaj bomo stopili v cerkev pred jaslice, in sedaj pričakujem tebe, Satô. — Vzdrnil sem se, kakor da je nekdo položil roko name. Nikogar ni bilo. Ali je bila misel nanjo? Ura je kazala tričetrt na osem.

Pod oknom se je ustavila kočija. Nekdo se je menda pripeljal k hišnemu gospodarju v goste. Zaslišale so se tihe stopinje, nekdo se je dotaknil vrat, nalahno je potrkalo.

„Satô!“

Vstopila je oblečena v svileno belo obleko, z belim šalom na glavi, z zavitkom v roki. Stal sem presenečen, kakor da je nisem pričakoval. Zaprla je vrata, odložila šal in si popravila lase pred zrcalom.

„Ali ste vse pripravili?“

„Vse. Skoraj bi vas ne spoznal, Satô.“

„Zaradi obleke mislite? Človek mora biti oblečen stanu primerno: v kavarni sem gejša, na poti domov sem navadna ženska, danes sem vaš gost.“

Med tem je vse uredila in prišla k mizi. Njen obraz je kazal žensko dvajsetih let, mamljive krasote.

„Kako vam ugajam?“ je vprašala.

„Zelo mi ugajate . . . „Gledal sem jo kakor neverjetne sanje pred seboj. „V resnici nisem verjel, da pridete.“

„Saj sem vam obljubila.“

„Mislim sem, da vas zvabijo s seboj bogati ljudje. Resignirano sem čakal na srečo, na katero nisem veroval.“

„Vi niste verovali? Da, danes je malo vere na svetu.“

Ozrla se je po sobi. Nato je vzela svoj zavitek in ga razvila na mizi; potem je pripravila samovar. Vse je delala z veščo roko, kakor da je vsak dan opravljala ta posel.

„Zdi se mi, da gospodarim kakor v svojem.“

„Kakor v svojem, Satô.“

Samovar je stal obdan z modrim plamenčkom na mizi. Luč je svetila poljasno, ogenj je prasketal v peči. Sedela sva s Satô na zofi in govorila.

„Sedaj je dovolj igre, Satô! Govoriva resno. Čemu igrate komedijo, ko je resnica tako krasna! Govorite: vi niste navadna gejša, sploh niste gejša, niste Satô, vi ste več . . .“

Gledala je strmeče v mrak pred seboj.

„Satô, vi ne veste, kako mi je bilo, ko sem vas videl v onih zakajenih prostorih med šumečo družbo, ko sem videl, kako so starci po vas stegovali svoje roke, ko sem slišal žvenket denarja, trkanje kozarcev, pikanje steklenic.“

Gledala je molče pred se, kakor da samo napol posluša moje besede.

„Satô, vi ste vzbudili v moji duši krasne sanje. Kakor iz nebes e prišla ona obljuba za sveti večer. Nisem verjel, Satô, kako bi verjel? Sto in sto bogatih ljudi vas obdaja vsako noč, vso krasoto življenja vam nudijo, vse razkošje sveta; kaj je ta borna sobica proti onim palačam!“

„Sodite, kakor vsi, ki gledajo svet s takimi očmi kakor vi,“ je začela Satô. „No, takih ni mnogo, ker svet preveč pozna samega sebe. Kjer pa je mnogo spoznanja, je malo vere. Verujemo na to, kar vidimo in slišimo in ne verujemo na nič višjega in lepšega. Sto in sto ljudi se vsak dan menja v kavarni, kaj jim je gejša:

ženska, ki jim mora postreči; drugim se zdi, da je namenjena zabavi, nekteri mislijo, da je naprodaj. Morebiti so med temi ljudmi tudi taki, ki mislijo drugače, toda kdo jih pozna? Govore, pijo in se zabavajo kakor drugi. Naš gospodar je znal dobro izrabiti slabost ljudi, ki hočejo prevare. To je vsa njegova umetnost, znanje in bogastvo. Ako bi bil sezidal navadno kavarno, kdo bi se zmenil zanj. Treba je bilo japonskih dekoracij in gejš. Za dekoracije ni težava, dobi se jih po nizki ceni, in gejshe se dobe zastonj. Danes ima človek majhno ceno. Gospodar jih je izbiral po volji; mnogo jih je odklonil, ker niso bile lepe. Govoril je nam in je rekel: „Poleg prijaznosti in ljubeznivosti ne nudite ljudem ničesar razen prevare. Ako bi imele na sebi navadno obleko, ne bi imele večje cene od drugih žensk; toda me smo gejshe in gostje nas gledajo z zaljubljenimi očmi. Pridejo tudi bogati, plačajo šampanjca in razbijajo kozarce. Kaj žele? Ljubezniv nasmeh, prijazno besedo, lep pogled. Srečni so v svoji prevari in pijejo naprej... Želela sem vsaj en večer živeti po resnici, zato sem vas prosila za ta večer.“

V samovaru je zavrelo. Satô je pridejala čaja in je ugasnila ogenj, potem je zopet prisedla.

„Toda vi niste bili prej gejsa, Satô; po vaših rokah sem spoznal.“ Molčala je dolgo in je skrila svoje nežne bele roke.

„Nisem bila gejsa,“ je odgovorila resno. „Ljubila sem, kakor gejsa... Pustite me, je rekla, kakor da se je vzbudila iz spominov. Vstala je, natočila je čaja v čaše in pridala sladkorja.

„Satô pomeni sladkor, kaj ne?“

„Pravijo. Ali pijete z rumom?“

„Da, mnogo ruma!“ ...

Hvalil sem čaj in Satô se je smejala.

„Danes je čuden večer,“ je rekla Satô, „vsak človek dobi neke posebne želje. Sicer je tudi to prevara, kajti večer je enak večeru. Kaka je razlika v zimskih nočeh. Toda včeraj ni bilo, kakor danes in jutri bo od vsega komaj odmev. Tako dela človek iz življenja, kar sam hoče. Ustvarja si bajke in je tem srečnejši, čim bolj vanje veruje.“

„Kakor otroci. Toda mi ne bomo verovali v bajke in prevare.“

„Zakaj ne?“

„Preveč smo bili prevarani.“

„Ali ne čutite danes, da srce potrebuje vere?“

„Da, toda v resnico, ne v bajke! Hočem, da mi je Satô več, nego gejsa, tako postane resnica lepša od prevare. Satô je krasna

tudi, ko ni gejša in tako je vredna ljubezni; ako pa bi bila krasna samo zaradi obleke, bi ljubil samo gejšo, a ne Satô.“

Satô je rekla: „Morebiti sem kakor biser, ki so ga ljudje zavrgli in se je izgubil med smeti. Ako je biser pravi, tudi med smetmi ostane sebi enak. Sedaj sem gejša, ki praznuje sveti večer v sobi tujega človeka.“

„Ne tujega, Satô.“

„Jaz vas ne poznam.“

„Poznate, Satô.“

„Da spadate med ljudi, ki si žele krasoto življenja; tudi krasota je prevara. Vsa vrednost prevare je v veri, vsa vrednost krasote v ljubezni. Ali ne mislite, da je tako?“

„Ne, krasota je resnična, kakor je resnična ljubezen. Glejte tudi brez prevare je krasen ta večer v vsej resničnosti.“

„In vendar je morebiti prevara.“

„Ne, jaz verujem, verujem vate, v ljubezen, v srečo!“

Prijela me je za roko in me peljala seboj. Prižgala sva sveče na smrečici . . .

„Vidite,“ je rekla Satô, „darovi so resnični, toda treba jim je bajke, da so krasnejši; v nebesa segajo, ker jih deli ljubezen. Enaka je njih cena, toda večja je njih vrednost pri onih, ki verujejo v bajko. Zato je treba na svetu več vere, nego jo daje spoznanje, da je sreča večja!“

Sedela sva kakor otroka ob božičnici in gledala v plapolajoče učice. Naenkrat se je njena roka stresla, solze so ji zalile oči.

„Satô!“

Luči so utripale kakor molitve obupanih src. Gorele so kakor plameni ljubezni, uničujoči sami sebe, razlivale so se in ugašale, kakor da bi umirale bajke. Tako so pogasile vse. Sedela sva z Satô na zofi in mi je pripovedovala dolgo povest. Luč je brlela na mizi, mrzel samovar je stal poleg nje in vino v kozarcih. Zunaj se je nad mestom razlegalo zvonjenje zvonov. Slavospev vere je donel čez zemljo. Zgrnile so se zvezde in se je zasvetilo od neba do zemlje, kakor da se je razodela velika skrivnost, objemajoča v neskončni ljubezni zemljo in ves svet. —

Književna poročila.

Razne povesti. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912. 80. 191 strani.

Fr. S. Tratnikov „Konec povesti...“ tvori začetek knjižice. Historija o pijancu, ki se je kljubujoč staremu pregovoru prej spreobrnil, nego v jamo zvrnil. Veleidealizirana sličica ne bo izgrešila svojega vzgojnega namena pri onih, ki so se pravkar izvili šolskim klopem. Veteranom čitanja pa roji po možganih: Kje sem pač to bral? Povsod, kjer se tiska in usum Delphini! — V „Očetu in sinu“ — J. Kostanjevec se je reaktiviral po daljšem pisateljskem dopustu — se nahaja luč in noč bolj enakomerno porazdeljena. Za brezobzirnim, delavnim očetom, ki bi ga v tujini dičil naslov, „selfmademan“, zahteva povprečna mohorjanska natura in komodna tehnika, da sledi sin duhoven ter vrača imetek oškodovancem. Vsi ti, kakor mnogo drugih, nosijo na čelu viden pepelni znak, da tekmujejo med sabo, kdo prej zdrsne pod prag naše zavesti. Najbolj tipičen je morda še P. Bohinjčev „Glagoljaš Štipko“, dasi stopa včasih preveč v ozadje. Povest iz 13. stoletja, torišče zvečne Dolenjsko. Par prizorov prav prijazno prikazanih, par prikupnih potez, vsa stvar, škoda, samo nakazana. Čudiš se mirni objektivnosti pri opisovanju npr. bogomilov; čisto zadaj pa mora priti brca: znamenje naše praznovernosti. — O „zvonjenju v gozdu pri Ptuj“ (pred 300 leti) pripoveduje Lea Fatur, ki v tkanino svojih povesti rada vpleta legendaren vótek, vse to z gesto realista. Sledi trojica živalskih pravljic, oziroma dvogovorov. V celoti se ne more očitati tem drobnarijam, da segajo po svoji umetniški obdelavi nad povprečnost. Ko bi jih presojal rajni Plinij, bi pripisal morda ta paradoks: Nihil peccat, nisi quod nihil peccat.

A. Debeljak.

Slovenske večernice. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1912. 66. zvezek. 80. 160 str.

Ena najrodovitnejših med sodobnimi našimi pisateljicami, gosto in izbrano-besedna Lea Fatur, ki se zadnje čase bavi prevesno z zgodovinskimi sujeti, je tu podala Vislavino odpoved. Romantični zapletljaji, vaba za žensko psiho, se odvijajo v drugi švedsko-poljski vojski l. 1655., ko so se od vseh strani zgrinjale na Poljsko tolpe grabežljivih sosedov, ko so se še celo nekateri žlahčiči domačini družili z nasprotniki zoper kralja. Antagonizem med zvesto in odpadlo plemiško rodbino tvori izhodišče najvažnejšim dogodkom. Ljubezen med otroci teh družin, zapreka pri starših; končna ovira, denar, pri nepremožni hiši, ki pa ima skrit zaklad, dovoljen v uporabo le poslednjemu potomcu. Ta se imenuje Vislava. Plemeniti nagibi, ljubav do preganjane Poljske, malce tudi plemenitaški predsodki časti, jo pripravijo, da si s tajnim ogromnim premoženjem ne pomaga do osebne sreče, ampak se žrtvuje na oltarju domovine. Zanimivosti v tem okviru ne manjka, zanimanje ne ohlapne do konca. Seve, Sienkiewiczевim romanom slava ne bo mrknila vsled tega. — „Po stopinjah Gospodovih“. Spomini na slovensko jeruzalemsko romanje v l. 1910. Kot psiholog se je g. Meško bržkone postavil na stališče, da človek rad sprejme in sliši, kar mu je znano. Zato toliko locorām communium iz izraelske zgodovine, ki jo poznajo naši ljudje vsaj dvajsetkrat bolj ko svojo lastno. Da, ta pot po gori „mori“ je predolga. Nasprotno pa so ostale partije gladko

čitne, obilujoče interesantnih podrobnosti. Žal, da se je pisec teh črtic preznatno omejil ravno v tej smeri, saj potopisi najdejo dovolj odjemalcev... Čitanja vredno je „Potovanje na Njegovega Veličanstva ladiji »Zenta«, ki se ga je udeležil l. 1899. za časa boksarske vstaje ter ga v svojem narečju pripoveduje priprosto ogrski Slovenec, M. Damjan. *A. Debeljak.*

F. S. Finžgarjevi zbrani spisi. I. zvezek. Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. 1. knjiga. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. 80. 284 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K. (Leposlovna knjižnica, 10. zvezek).

Ta široko zasnovani roman nam riše boje Iztoka, hrabrega vodje podonavskih Slovencev z Bizantinci za časa Justinijana. Finžgarjeva invencija je originalna, kljub temu, da spominja vedno veseli, zviti in strahopetni pevec in pivec Radovan na debelega poljskega viteza Zaglobo in hunski poveljnik Tunjuš v svoji strasti do Ljubinice na Tatarja Azijo. Avtor obvlada ogromno snov popolnoma; plastično in v krasnem jeziku nam riše življenje starih Slovanov in razkošnega bizantinskega dvora. Ti opisi nam pričajo o pisateljevih temeljitih študijah. Veliko je bilo zanimanje za ta naš najboljši zgodovinski roman, ko je izhajal pred leti v „Dom in svetu“, tem večje bo še sedaj, ko mu je junaška borba balkanskih Slovanov za svobodo podelila živo aktualnost. Ko izide še druga knjiga, bo treba posvetiti umotvoru daljšo študijo. *Dr. V. Z.*

Andrej Rapè, Mladini. II. zvezek z 11 slikami. Ljubljana 1912. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta“. 80. 106 str. — III. zvezek: **Šoloodrasli mladini.** S 3 slikami. 80. 112 str. Cena zvezku 1 K 50 vin.

Zopet dve knjižici, namenjeni mladini v pouk in zabavo. Vpraša se le, ali odgovarjata po svoji vsebini in po načinu pripovedovanja temu namenu. Prva obsega 13, druga pa 16 črtic, sličic ali kako bi jih že nazval, ki so vse več ali manj refleksivnega značaja: malo dejanja je v njih, zato pa tem več razmišljanja, lirične omlednosti, sentimentalne navlake, leporečnega besedičenja, skratka preveč lupin, a premalo jedra. Posamezne črtice ne kaže tu posebe ocenjevati. Dokaj dobro je označena otroška duša v prvi črtici, „Nemec“; največ veselega dejanja je v zadnji „Ukane Matjaževega Groga“, a kje je tu kaka ideja, ki naj bi blažila, vzgajala mlado dušo? „Zaklad“ ostane brez učinka, ker ga zaduši besedni plevel. „Vstajenje“ hrope pod težko simboliko; „Brez gospodinj“ pa je mladinskemu naziranjju neprimerna humoreska: Boštjančeva mati se je spotaknila ob štor, ko je nesla prašičem pominje, in se je ponesrečila pri padcu; njen mož je skočil na pomoč, „nesel je ponesrečeno ženo v hišo in naprtal vse štiri vogle hiše na pleča — in jel piti pelin“. Takih banalnosti je žalibog preveč v obeh knjigah, n. pr. Groga grozi golobu, ki ga ne more ujeti: „Lopnem te po kljunu, ... da se ti zazdi, da je tvoj god! — Tudi vrat ti hitro zavijem, da se preseliš na oni svet, da še vedel ne boš, kdaj!“ (II. 92). Ali: „Med gledalci se je pojavil tak smeh, da je gospodu Alojzilu (!) postalo slabo. Gospe in gospodične so cvilile, da so bolela ušesa.“ (III. 37). Prva knjiga ima 11 slik, izmed teh je po naši sodbi le 6 ad hoc narisanih, 5 klišejev je pa že drugod porabljenih in so dotične črtice le prigodnice k tem klišejem, n. pr. „Njegov ljubljeneč“.

Nič ugodnejše ni naše mnenje o zvezku, namenjenem „šoloodrasli“ — zakaj ne: šoli odrasli? — mladini, posebno še, ker jo kazi nenavadno mnogo tiskovnih hib. Večidel nudijo žalostne slike iz našega kmetskega življenja, tako kar prva, „Prost sem!“, kjer fant, ki je pravkar izstopil iz šole, na prvem fantovskem večeru, pijan od žganja, ubije sovaščana gospodarja. Nič bolj zadovoljive

slike niso „Pijanec“, „Mlin“ in „Vaški Janez“. Nekaj komike, dasi pri-siljene, je v „Slikarju“, z dolgim uvodom brez zveze z glavnim dejanjem, ali v „Vrhačevem Urhu“, čudaškem grobokopu, ki si da na prav poseben način zob izdreti. Fantastični alegoriji, ki jih mladina ne bo prav nič razumela, sta „Jesen je bila“ in „Po zemlji je hodila ljubezen“. Čemu ima opis lova „Na divjega petelina“ kar dve strani liričnega uvoda? — Čudno zagonetna stvar je „Na štoru“; gostobesedne refleksije „Na ladji“ pa nas presenetijo s končnim pozivom: Ne v Ameriko! Razmerno boljše slike so „Na stara leta“, „O hišni mir!“, tudi „Slepo dekle“. Dogodek iz Napoleonovega življenja, „Solnce je zašlo“, pa je kakor Pilat v veri. — Knjižici sta prav lično tiskani; če bi le ne bilo v besedilu toliko hib in netočnosti! Za primer naj bodo le sledeče: atlantski ocean, rdeče morje, pom-lad, čestilka, sinaha, vsklikniti, izpodtakniti itd. Kam pridemo, če bomo besede tako lepili: malopomalem, napolpodprt, snegobel, lejtešno(!)? Ali celo: Bognasvaruj hudega, fant, nehaj! (III. 15.) Bognasvaruj pišemo skupaj le kot evfemizem za „hudiča“, kakor tudi: nepridiprav, očenaš. — Inicijalke s tistimi grotesknimi priveski iz živalskega življenja se pač ne prilegajo značaju Rapetovih sličic; nekatere učinkujejo kakor zlobna ironija. Toda dovolj! Dvomimo, da bo mladina te knjige večkrat čitala; njih vsebina in oblika ne odgovarja tistim načelom, ki naj veljajo za mladinsko slovstvo, da bo dosegalo svoj namen. Ni nam jih treba iznova poudarjati, povedali smo jih lani v Lj. Zvonu (str. 664) o priliki ocene Meškove knjige „Mladim srcem“.

J. Wester.

Henrik Sienkiewicz, Skozi pustinje in puščavo. Roman iz Mahdijevih časov. Prevel dr. Leopold Lenard. V Ljubljani 1912. Založila Katoliška bukvarna. (Ljudska knjižnica, 17. zvezek). 8°. 498 str. Cena broš. 2 K 80 v, vez. 3 K 90 v.

Sienkiewicz je nam posebno znan kot pisatelj plastičnih zgodovinskih romanov. Začel je kot feljtonist in novelist ter se mogočno razmahnil v romanu. Dasi velja pred tujino za največjega poljskega beletrista, ni mogel nikdar ustvariti dela, ki bi popolnoma zadovoljilo umetniški čut. Večina del je nekaka vsota feljtonov, ki jim manjka prave koncentracije in zaokroženosti; vsako poglavje je efektna slika zase. V romanih iz davne Poljske je bil preveč rodoljub in ni videl tudi senčnih strani domovine, ki jih je odkril Vyspiánski z boleštnim posmehom; v delu „Quo vadis?“ pa je ostal bolj pri dramatični površini in ni čutil krize, ki se je vršila v človeku ob propadu veka.

Kot zgodovinski pisatelj z romantično noto si je izbral tudi vstajo Mahdija proti egipčanski vladi, dasi je vstaja samo okvir in ga je zanimala zlasti tropična dežela. Smain, ki je bil poročen z Mahdijevo sestrično, je obljubil egipčanski vladi, da oprostí Evropejce iz rok Mahdijevih in je dal kot poroštvo svojo ženo in otroke. A Smain se ni vrnil in je zdaj skušal pripeljati za seboj ženo in otroke, ki so bili pod nadzorstvom v Port-Saidu. Z zvijačo se je posrečilo Fatmi, ženi Smainovi, da je ujela Stanka in Nelko, otroka dveh inženirjev pri sueškem prekopu, in jih poslala k Smainu v puščavo, ker je upala, da bo izpustila angleška vlada njo in njeno deco, če hoče rešiti Stanka in Nelko. Pot skozi puščavo do Mahdija, afriška flora in favna, vse groze puščave in neverjetnost, da se rešita dva otroka iz rok beduinov in da ju najdejo angleški raziskovalci Afrike, to je vsebina precej obilne knjige. Delo sloni na neverjetnostih in je zanimivo samo kot potopis. Za epilog nam pove pisatelj, da je bila čez deset let srečna poroka med Stankom in Nelko in da sta šla na ženitovanjsko potovanje v Afriko, pa zdaj ne peš kot prvič! — Marsikateri užitek med čitanjem nam pokvari prevajalčeva kanclijska slovenščina.

Joso Jurkovič.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1913. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani, 1912. 8°. 190 str. + inserati. Cena 1 K 20 v.

Poleg temeljitega vestnika o delovanju naše šolske družbe prinaša koledar črtico o gdč. Milki Mankočevi, ki je letos v Trstu slavila petindvajsetletnico svojega neumornega narodnega dela. A. Beg je očrtal „Zgodovino Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem“, ki je bila nekdaj slavna in častna za koroške Slovence; pisatelj je mnenja, da kažejo znamenja zadnjih časov, da bodo zmagali zdravi nazor nad slepo strankarsko strastjo. — Posebno vrednost daje koledarju Rih. Orla narodopisni in jezikoznanski očrt „O Rezijanih“. Ciril Petrovec je opisal „Naš napredek v Trstu“, ki navdaja vsakega zavednega Slovenca s ponosom.

Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. Sestavila dr. Jakob Sket, c. kr. vladni svetnik, in Štefan Podboj, c. kr. profesor. Celovec 1912. Tisk in založba tiskarne Družbe sv. Mohorja. M. 8°. 416 str. Cena vez. 2 K 40 v.

Slovarček je popolnjen ponatis iz „Slovenisches Sprach- und Übungsbuch“, ki je izšel letos v sedmi predelani izdaji. V prvi vrsti je knjižica namenjena Nemcem ki se uče slovenščine, zato je dodal sestavitelj v slov.-nemškem delu slovenskim samostalnikom in pridevnikom še potrebne končnice in označil perfektivne glagole. Za Slovence bo delo manj porabno, ker nemškim samostalnikom ni dodan člen. Slovarček zaključuje seznam najvažnejših osebnih in zemljepisnih imen.

P. Novak.

Dr. Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književnosti. S. B. Cvijanović u Beogradu, 1912. 8°. VII+288 str. Cena broš. 3-50 din.

Skerlić, profesor srbske književnosti na vseučilišču v Belgradu, je znan pisatelj v srbski književnosti. Že lepa vrsta študij o srbski literaturi je izšla izpod njegovega peresa. Izmed novejših del omenjam monografijo o srbski književnosti XVIII. veka (1909) in temeljito študijo o zgodovini srbskega tiska od l. 1791.—1911. — Najnovejše Skerličevo delo je le posnetek večje srbske literature, ki izide drugo leto. Kakor nam pravi pisatelj sam, obsega zgodovino srbske literature v ožjem zmislu t. j. samo ono, ki je nastala v teku 18. stoletja pri pravoslavnihi Srbih na Ogrskem in se razvila pri srbo-hrvaškem pravoslavnem delu. Zato ne govori o lokalnih literaturah 18. stoletja, o bosanski in slavonski, in najnovejši hrvaški literaturi. Te lokalne književnosti niso vplivale na razvoj srbske literature in najnovejša hrvaška se je razvila v popolnoma samostojno književnost. Seveda to obžalujemo, ker moramo stremiti za tem, da se najde tudi v književnosti srbsko-hrvaškega naroda edinost.

Knjigo je razdelil na pet poglavij: racionalizem, od racionalizma k romantiki, romantika, realizem in današnja književnost. Vsak odstavek se prične z informativnim zgodovinsko-kulturnim pregledom, ki nam kaže različne vplive na literaturo posamezne dobe. Iz teh pregledov dobiš ne le jasen pregled o literarnem gibanju, temveč tudi pogled v kulturni razvoj srbskega naroda. Tem pregledom sledi krajše ali daljše biografije važnejših pisateljev posameznih dob. Tako je z literarno zgodovino združena tudi bio- in bibliografija, kar opravičuje dejstvo, da je knjiga namenjena v prvi vrsti šolskim potrebam. Knjiga je pisana v modernem duhu, jedrnatem jeziku in se čita zelo prijetno. Bodi torej priporočena vsem Slovencem, ki se zanimajo za razvoj srbske književnosti.

Dr. R. Molé.

Književne novosti. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg sta izdala II. zvezek „Biblioteke pisateljev sedanje dobe“, ki vsebuje Milana Puglja „Uro z angeli in druge prigodbe“. — Na željo prijateljev Aškerčeve muze izda Narodna tiskarna še pred Božičem njegovo posmrtno delo „Atila v Emoni“ v posebni knjigi, v običajnem formatu njegovih pesnitev. Za lažje umevanje bodo knjigi dodane potrebne opombe.

Slovstveni zapiski.

† **Profesor Josip Celestina.** Dne 17. oktobra t. l. smo pokopali moža, ki zasluži trajen spomin v naših srcih radi svojega delovanja na polju naše mlade šolske literature.

Josip Celestina se je rodil 21. februarja 1845. l. v Zagorju ob Savi. Kakor večina kmečkih dečkov je prišel že precej star v srednjo šolo. Pohajal je ljubljansko gimnazijo, prebil vse težkoče, ki jih je delal učencem v onih časih le malo znani učni jezik, pa je vendar dosegel vedno izvrstne uspehe. Leta 1867. je napravil zrelostni izpit. Matematika in fizika sta ga veselili od nekdaj, zato se posveti modroslovju. A kakor večina naših abiturientov, se je mogel zanašati le na svojo lastno moč. Sreča mu je bila mila, da je našel v Gradcu pri grofu Herbersteinu službo odgojitelja. Kako izborno je izpolnjeval svoje dolžnosti, kaže najbolje dejstvo, da so ostali njegovi gojenci in njih roditelji ž njim v prijateljski zvezi do zadnjega časa. — Še kot kandidat modroslovja je poučeval rajni na trgovski akademiji v Gradcu. Ravnateljstvo mu je priznalo prav laskavo, da je bil izboren učitelj in izvrsten odgojitelj.

Julija l. 1875. je prebil izpit za matematiko in fiziko na srednjih šolah. V šolskem letu 1875/6. je supliral na c. kr. moškem učiteljsišču v Gradcu. Akoravno ni zatajeval nikdar svoje narodnosti, ampak jo moško zastopal, pridobil si je tudi tam ljubezen učencev in učenk ter priznanje svojih predstojnikov. — Početkom šolskega leta 1876/7. je bil imenovan za glavnega učitelja na c. kr. učiteljsišču v Ljubljani, kjer je služil do konca novembra 1894. Kako izboren učitelj je bil, nam kaže laskava sodba njegovih ravnateljev; kako so ga spoštovali gojenci in gojenke, pa njihovo spoštovanje, ki so mu ga izražali o vsaki priliki prav do njegove smrti.

Celestina je bil miren, vesel človek, neumoren delavec, za vsako uro temeljito pripravljen, resen, pravičen učitelj, ki stremi le za tem, da vzgoji dobre, vestne učitelje. Sam jim je bil najboljši zgled. Pridobil si je spoštovanje tudi najširšega občinstva.

Da odpomore po svoji moči nedostatku, da so se morali učiti bodoči slovenski ljudskošolski učitelji matematike z nemškim učnim jezikom, se je lotil spisovanja slovenskih učnih knjig za svoje predmete. Poslovenil je dr. Močnikovo aritmetiko za nižje gimnazije (I. del 1882, II. del 1884), istega pisatelja geometrijo za nižje gimnazije (I. del 1883, II. del 1884), istega pisatelja aritmetiko za učiteljsišča l. 1885, in je sodeloval pri prestavi Močnikove knjige posebne in občne aritmetike za učiteljsišča po četrti nemški od A. Behackerja predelani izdaji.

Celestina je bil prvi delavec na polju slovenske matematike, ustvaril nam je terminologijo zanjo. Koliko težav in truda mu je prizadejalo to delo, ni moči opisati. A njegovi jekleni vztrajnosti se je posrečilo to delo.

Žalibog si je nakopal pri tem delu, ki ga je moral izvrševati večinoma ponoči, hudo bolezen na oči. A kljub neznosnim bolečinam je vztrajal. Koncem osemdesetih in početkom devetdesetih let se mu je bolezen vedno hujšala, da mu tudi zdravniki niso mogli pomagati. Največja sreča je bila, da je našel v spoštovani Schulzevi rodbini skoro petindvajset let skrbno postrežbo in tolažbo.

Konečno mu je vid tako opešal, da je moral prositi za umirovljenje. Koncem novembra l. 1894. je stopil v pokoj. Nj. Veličanstvo mu je zvišalo z ozirom na njegovo bolezen pokojnino za 400 K. Žalihog mu tudi v pokoju bolezen ni prizanašala. Leta je moral prebiti v temni sobi, cele noči je prebedel, ker mu bolečine niso dale spati. Konečno so se pomirile oči, že si je revež oddahnil, kar se shujša anevrizma na nogi tako, da si jo je moral dati odrezati. A tudi ta žrtev je bila zastoj. 16. oktobra zjutraj je rešila smrt potrpežljivega trpina daljših bolečin. Bodí mu zemljica lahka! Narodu slovenskemu bo ostal v trajnem, hvaležnem spominu.

F. H.

† **Fran Orožen.** Ob sklepu lista nam je nepričakovano došla tužna vest, da je ugrabila neizprosna smrt zopet enega naših boljših kulturnih delavcev: dne 26. novembra je po mučni bolezni v 59. letu svoje starosti preminil Fran Orožen, profesor na c. kr. učiteljskih v Ljubljani. — Rodil se je 17. decembra 1853 v Laškem trgu na Štajerskem. Mariborski stolni prošt Ign. Orožen, znameniti zgodovinar lavantinskih dekanij, je bil njegov stric. Po končanih modroslovnih študijah je služboval kot suplent na novomeški gimnaziji, odkoder je prišel v jeseni l. 1886. za suplenta na ljubljansko realko, kjer je ostal tri leta; poučeval je zgodovino, zemljepis, nemščino in slovenščino. V septembru l. 1889. je bil imenovan za profesorja na ljubljansko učiteljsko in tu je deloval do svoje smrti. — V politični javnosti se Orožen ni kazal, tem plodonosnej pa je posvetil svoje moči strokovnim organizacijam in pisateljevanju. Ko je l. 1892. idealno navdušenje za slovenske planjine in čudoviti Kras poklicalo v življenje „Slov. planinsko društvo“, mu je bil Orožen načelnik celih petnajst let; in prva slovenska planinska koča na Črni prsti nosi njegovo ime. Ko se je odpovedal načelniški časti, mu je občni zbor podelil častno članstvo, „ker je od postanka društva... ob hudih narodnih in političnih borbah previdno vodil društvo, mirno, trezno in stvarno deloval ter se posebno odlikoval tudi s planinoslovnimi spisi“. — Novoustanovljenemu „Društvu slovenskih profesorjev“ je načeloval do svoje bolezni; bil je član in odbornik „Pisateljskega podpornega društva“, od leta 1898. je bil marljiv odbornik „Matice Slovenske“. — Oroženovo književno delovanje je bilo plodonosno. Za „Planinski Vestnik“, ki mu je bil nekaj časa tudi sourednik, je napisal te-le daljše članke: Valentin Vodnik kot turist in turistiški pisatelj (l. 1895); svojemu učitelju, slovečemu alpinistu Frid. Simonyju je posvetil prisrčen nekrolog (1896), opisal je Rogaško goro ali Donati (1896), „Golte“ ali Mozirsko planino (1898), svoje izlete na Krn, na Lisco poleg Sevnice ob Savi (1899) in na Mrzlico (1901). Mnogo je potoval po slovenskem Štajerju, ki ga je poznal temeljito. Posebno važno je njegovo „Potovanje na severno slovensko jezikovno mejo“, ki ga je napravil leta 1900. iz Celja čez Vojnik, Mislinjo, Slovenj Gradec v Spodnji Dravograd, Marenberg, na Kozjak, v Ivnico, Arvež, Luče in Lipnico. O njem nam obširno poroča v Plan. Vestniku za l. 1901. Pisal je o Vodnikovem „Vršacu“ ter določil, da je Mali Triglav po Vodniku opevani Vršac (1899). Iz Valvasorja je posnel njegovo pripovedovanje o Krmi ali Triglavu (1903); o Valentinu Staniču, prvem slovenskem veleturistu, je sestavil daljšo razpravo (XIII, 1907). — V „Ljubljanskem Zvonu“ je priobčil sledeče poljudne črtice: „S čim in kako so pisali stari narodi in kako pišemo zdaj?“ (1887), „O početku in razvoju pisem“ (1888), „Henry Moreton Stanley“ (1890; življenjepis tega slovečega afriškega potovalca je izdal l. 1892. v posebni knjigi), „Prvi hribolazci na Triglavu v dobi 1778 do 1837 (Lj. Zv. 1895). V spomin stoletnice Vodnikovega potovanja na Triglav je napisal črtico „Vodnik kot turist“

(1895). Razen tega je napisal za Zvon tudi par daljših ocen. — V „Zborniku Matice Slovenske“ je priobčil razpravo o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času (1901). Za Matično serijo „Slovenska zemlja“ je napisal kot četrto knjigo „Vojvodina Kranjska“, ki je izšla v dveh delih (1901, 1902). Enako monografijo je hotel sestaviti tudi o slovenskem Štajerskem, pa mu je smrt prekržila domoljubno namero. — Orožen je bil zelo marljiv šolski pisatelj. Za slovenske ljudske in meščanske šole je priredil Haardtov stenski zemljevid Palestine (1897), stenski zemljevid Evrope (1899), zemljevid zahodne in vzhodne polute in vojvodine Kranjske. Skupno z Rutarjem je priredil Haardtov zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom (1898). Spisal je „Metodiko zemljepisnega pouka“ (1891, 2. izd. 1898), „Zemljepis za meščanske šole“ v treh stop. (1891—1896; 3. nat. 1904), ki je izšel pred kratkim v popolnoma predelani obliki. L. Schwentner je založil Orožnov „Zemljepis Avstrijsko-ogrske države (Domoznanstvo) za četrti razred srednjih šol“ (1907), v c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaju pa je zagledalo beli dan njegovo „Kranjsko domoznanstvo“ (1909). — Sklepam z besedami učiteljskega zbora: „Izvrstnemu in vestnemu učitelju, najboljšemu prijatelju mladine, vrlemu in ljubeznjivemu tovarišu ostani blag spomin!“ *Dr. J. Š.*

„**Turkova prisega**“. Ljubljanski dnevnik „Slovenec“ je prinesel v št. 260 (dne 12. nov. t. l.) članek „Mrk polumeseca“ izpod peresa prof. Antona Bezenška iz Sofije. V tem vojnem poročilu z bolgarskega bojišča čitamo tole pisateljevo refleksijo: „Ko sem bil še mlad dijak, sem rad poslušal pripoved o stari, mogočni lipi, ki stoji tam na Čerinu (pod Konjiško goro v Črešnicah) in v svoji mladeniški navdušenosti sem zložil pesem o tej lipi, ki je tiskana v Vrtcu (l. 1870.) in se začenja z besedami:

Stoji tam lipa stara,
še turških čet spomin . . .

a konča v tem zmislu, da veli turški poveljnik: ako bo pečen petelin še enkrat zapel, pridem spet kdaj v te kraje nazaj.“ — Anton Bezenšek omenja tu svojo mladostno pesem, ki jo je objavil v *Vrtcu* l. 1874. na str. 165 (ne l. 1870., saj takrat „Vrtce“ še ni izhajal) pod naslovom „Turkova prisega“. (Po narodnej pripovedki zložil A. B.) Pesem obstoji iz 21 nibelunških kitic — ima torej v tistih časih moderno obliko pripovedne pesmi — in se začenja:

Pod goro tam Konjiško ravnina je Čarin,
Kjer raste lipa stara, še turških dnij spomin . . .

Prav ta pesem pa je objavljena tudi v Levstikovih zbranih spisih (I., str. 285—288) v ciklu njegovih romanc, balad in legend. Fr. Levce kot urednik teh spisov v „Tolmaču“ nič ne omenja zgodovine „Turkove prisega“, češ da ni prvotno Levstikova, kakor je zabeležil n. pr. o pesmi „Živopisec in Marija“, da je pravzaprav L. Pintarjev prevod Platenove „Legende“. V kazalu je pač omenjeno, da je „Turkova prisega“ izšla v *Vrtcu* l. 1874., dodani datum v oklepaju (25. sept. 1876) pa znači, da jo je Levstik priredil takrat za natis. Stvar si razlagamo takole: Levstik je kot Vrtčev sodruinik in njega pesniški urednik dobil tudi Bezenškovo pesem v presojo in jo je nekoliko opilil. Bistvenih prememb sicer ni najti: rime so, razen dveh, vse Bezenškove, le besede je Levstik mestoma preuredil in predstavil. Pač pa je Levstik izpustil 6. kitico, najbrž kot nebitveno in dejanje motečo; a baš na to se Bezenšek v svoji reminiscenci sklicuje. Vezir Mustafa se namreč zaklinja:

„Da je denes prisegel resnico jezik moj,
V to znamenje pečeni petelin mi zapoj!“
Petelin se ne zmeni, a pet' je hlapec jel;
Zavpil je Turek: „dobro!“ — odjahal v dir vesél.

Pesnik „Turkove prisege“ je torej Anton Bezenšek, ne pa Fran Levstik. — Končno še nekaj o tej pesmi. Sprejeta je tudi v Sket-Westerjevo Slovensko čitanko za četrty razred srednjih šol (2. izd., str. 46). Tam je čitati v „Opombah“ k tej pesmi (str. 230), da je Konjiška gora pri Konjicu ob Neretvi v Hercegovini. To je očitna hiba, ki je nastala na kategorično zahtevo „uradne“ recenzije, češ da to ne more biti Konjiška gora pri Konjicah na Štajerskem! Po prijaznem posredovanju dveh štajerskih rojakov sem tudi poizvedel, da živi na Frankolovem in v okolici Konjiške gore še sedaj spomin na dve „turški lipi“. Tako imajo tudi pesmi svojo čudno usodo, ki je v tem slučaju celo v posrednem stiku z bojnimi dogodki na Balkanu.

W.

Aškerčev „Zlatorog“. Med Aškerčevimi epskimi pesnitvami zadnjih let je „Zlatorog“ brezdvomno njegovo najboljšo delo, ki ga je pesnik sam visoko cenil. Zanimiva je pesnikova sodba, ki jo je izrekel svojemu prijatelju Alfr. Jensen u dne 6. januarja 1904, ko mu je poslal pesnitev: „... Можетъ быть это самое лучшее, что я написал до сихъ поръ (Morda je to najboljšo, kar sem napisal doslej.)

Nemškega Baumbachovega „Zlatoroga“ morebiti poznaš. A moj „Zlatorog“ je v resnici naroden, ker sem se tesno držal narodne pravljice, ki jo je bil zapisal † K. Deschmann pod Triglavom, na meji italijanski ter jo objavil v „Laibach. Zeitg.“ l. 1868. Zato Ti prilagam v tem zavitku z „Zlatorogom“ vred tudi feljeton „Sloven. Naroda“, kjer je izvirna pravljica o „Zlatorogu“. Moj „Zlatorog“ ni drama, čeprav je pisan v dramatični obliki, nego je epska pravljica. Dramatično formo sem izbral, ker мнѣ такъ понравилось ...

Iz slovenskega „Zlatoroga“ razvidiš tudi podoben motiv, kakoršen je v Lermontovljem „Demonu“. Primeri tudi „Fausta“ etc.! In vendar je „Zlatorog“ naš slovenski. Нѣмецъ Baumbach не понималъ нашего народнаго „Здаторога“ (Nemec B. ni razumel našega narodnega „Zlatoroga“).

Tvoj Stockholm imam v svojem popotnem programu, a enkrat pridem gotovo tja gori k Vam ... — Tako Aškerc.

Sicer pa je treba pripomniti, da se v našem gorenjskem Zlatorogu ne pre-taka mnogo pristno narodne krvi. Prim. Glonarjevo študijo o postanku in zgodovini pripovedke o Zlatorogu: „Monoceros“ in „Diptamus“ v mariborskem Časopisu za zgodovino in narodopisje 1910 (str. 34–106).

na univerzi v Kopenhagenu — „Globe“ 1912, str. 414

*Lorent

Uredništvo je prejelo sledeče književne novosti:

- F. S. Finžgarjevi zbrani spisi. I. zvezek. Pod svobodnim solncem. 1. knjiga. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 284 strani. Cena broš. 3 K, vez. 4 K. (Leposlovna knjižnica, 10. zvezek.)
- Milan Pugelj, Ura z angeli in druge prigodbe. V Ljubljani 1912. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 192 str. Cena? (Biblioteka pisateljev sedanje dobe, II. zvezek.)
- Edward Lytton-Bulwer, Rienzi, zadnji tribunov. Zgodovinski roman, I—II. Narodna založba v Ljubljani. 8°. 366 + 352 str.
- Fr. Remec, Kralj Matjaž. Zgodovinska povest. V Ljubljani. „Narodna tiskarna“. 8°. 294 strani. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.
- Fr. Remec, Opatov praporščak. Zgodovinska povest. Ljubljana. „Narodna tiskarna“ (1912). 8°. 262 str. Cena broš. 1 K 80 v, vez. 2 K 70 v, s pošto 20 v več.
- Petra Bohinjca Izbrani spisi. I. zvezek: Drobnice. Založilo, natisnilo in izdalo „Tiskovno društvo v Kranju“. 1912. 8°. 99 str. Cena broš. 1 K.
- Slovenske narodne pesmi s Koroškega nabral in čveteroglasno postavil za moški zbor Oskar Dev. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. 8°. 38 str. Cena K 2.—
- Slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček. Sestavila dr. Jakob Sket in Štefan Podboj. Celovec 1912. Tisk in založba tiskarne Družbe sv. Mohorja. M. 8°. 416 str. Cena vez. 2 K 40 v.
- Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1913. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1912. 8°. 190 str. + inserati. Cena broš. 1 K 20.
- Janez Ev. Štuhec, Slovenska narodna mladina. Založil in izdal pisatelj. Murščak-Kapela (na Štajerskem), 1912. 8°. 452 str. Cena broš. 3 K 40 v.
- Langner — P. P., Načela Karla Havlička Borovskega. Maribor 1912. 8°. 48 str. Cena 80 v. (Knjižnica „Mariborskega Sokola“ 6. zv.)
- Carniola. Letnik III. zvezek 4.
- Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. profesorja Anton Sušnik in dr. Vinko Šarabon. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Izhaja tedensko. Cena sešitku 40 v. (1. sešitek.)
- Dr. J. Cvijić, Balkanski rat i Srbija, Beograd 1912, 8°. 26 str.
- Pregled. Sarajevo, 1912. Sveska XVII—XIX.
- Rocznik slawistyczny. T. V. Kraków 1912. V. 8°. 324 str. Cena 8 K.

Prometa koncem leta 1911 614·5 milijonov.

Mestna hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, Prešernova ulica števil. 3.

Stanje hranilnih vlog nad 42 milijonov kron.

Rezervni zaklad nad 1.300.000 kron.

Največja slovenska hranilnica.

Sprejema vloge vsak delavnik.

Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov.

Obreduje po

4 $\frac{1}{4}$ $\frac{0}{0}$

brez odbitka.

Za vloge jamči rezervni zaklad hranilnice in mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z vso davčno močjo.

Poslovanje nadzoruje c. kr. deželna vlada.

Izključena je vsaka špekulacija in izguba vloženega denarja.

Posoja na zemljišča in poslopja proti **5%** obrestim in najmanj $\frac{1}{2}\%$ amortizacije.

Za varčevanje ima vpeljane

domače hranilnike.

Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.